
Ἐνημερωτικὸ Δελτίο

1991

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 14

ΕΚΤΑΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους

Στὴν πρώτη ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἑταίρους (ΕΔΑΕ, τεῦχος 1) τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἶχε χαρακτηρίσει τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐνημερωτικοῦ Δελτίου ὡς μέσον ἐπικοινωνίας μαζί σας καὶ ἐνημέρωσής σας πᾶνω στὰ κύρια σημεῖα ποὺ ἀφοροῦν στὴν Ἑταιρεία καὶ τὶς ἑλληνικὲς ἀρχαιότητες. Ἀκόμη, μὲ τὴ δημοσίευσιν ἄρθρων σχετικῶν μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία, τὴν ἱστορία της καὶ τὸν βίον τῶν ἀρχαιολόγων σᾶς ἔγιναν γνωστὰ σημαντικὰ ἀρχαιολογικὰ θέματα σὲ σύντομη μορφή καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἄποψη γιὰ ἀρχαιολογικὰ γεγονότα καὶ ἀνακαλύψεις. Τώρα ποὺ συμπληρώνονται τρία χρόνια θητείας τοῦ Συμβουλίου, μὲ τὴν ἐπιστολὴν τούτη δίδεται τὸ περίγραμμα τῆς δράσεως του, τὴν ὁποία σὲ ἔκτασιν θὰ ἀκούσετε στὴν Ἀ' Τακτικὴ Συνέλευσιν τοῦ 1991.

Κύριον μέλημα τοῦ Συμβουλίου ἦταν ἡ ἐπικοινωνία τῆς Ἑταιρείας μὲ εὐρύτερους κύκλους ἀνθρώπων καὶ ἰδιαίτερα μὲ τοὺς νέους. Μὲ τὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς Διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης — τῆς ὁποίας ἡ ἐπιτυχία ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ μαθητῶν καὶ ἐπιπέδου ὁμιλιῶν

ξεπέρασε τις προσδοκίες μας και τὰ αὐστηρότερα κριτήριά μας — και τις πυκνές διαλέξεις, ἡ Ἑταιρεία ἔπαυσε νὰ περιμένει ἀπὸ τοὺς ἄλλους και ἄρχισε νὰ προσφέρει ἡ ἴδια. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο στοιχεῖο τῆς ἐπιστημονικῆς και κοινωνικῆς πολιτικῆς τοῦ Συμβουλίου. Δὲν ἐξαρτᾶ ἡ Ἑταιρεία τὴ δράση της και τὴν προσφορά της ἀπὸ τις διαθέσεις και τὰ ἐνδιαφέροντα τρίτων (ἀνασκαφές, ἐκδόσεις, διαλέξεις, ἐνισχύσεις) ἀλλὰ ἀποφασίζει ἡ ἴδια ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο πὸν συμφέρει γενικότερα στὴν ἐπιστήμη και τὸν τόπο. Ἡ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνασκαφῶν, ἡ ἐνίσχυση αὐτῶν πὸν γίνονται, ἡ παράλληλη αὐξηση τῶν δημοσιεύσεων, ἡ σχεδίαση και ἡ ἔναρξη σύνταξης τοῦ Ἀρχείου τῶν Μνημείων τῶν Ἀθηνῶν και τῆς Ἀττικῆς, ἀρχαίων και μεσαιωνικῶν, ἡ χρηματοδότηση γιὰ τὴν παρασκευὴ δημοσιεύσεων, ἡ συστηματικὴ κατάταξη τοῦ φωτογραφικοῦ και σχεδιαστικοῦ ἀρχείου γιὰ μελλοντικὴ κοινὴ χρῆση, ὁ ἐντατικὸς πλουτισμὸς τῆς μοναδικῆς Βιβλιοθήκης μας, ἀποτελοῦν μόνο σημάδια και ὄχι τὸ σύνολο τοῦ ἔργου πὸν ἄρχισε στὶς 19 Ἰουνίου 1988 και συνεχίζεται νὰ ἐπιτελεῖται. Παράλληλα ἔπρεπε τὸ Συμβούλιο νὰ συμπληρώσει κενὰ τοῦ παρελθόντος στὶς δημοσιεύσεις, νὰ δημιουργήσει τις κτιριακὲς προϋποθέσεις ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματός του, νὰ θεραπεύσει τὴν πληγωμένη μορφή τῆς Ἑταιρείας, νὰ ἀποκαταστήσει τὸ κύρος της και νὰ σπείρει νέο πνεῦμα σύμφωνα μὲ τὴν καλὴ πλευρὰ τῆς παράδοσής της και τις ἐθνικὲς ἀνάγκες. Ἡ Ἑταιρεία δὲν ἀποτελεῖ πλέον ἓνα εὐγενὲς γηραῖο σωματεῖο τοῦ ὁποῖου τὰ μέλη, ἀναπολώντας εὐτυχεῖς ἐποχές, ἐπαναπαύονται σὲ ὅσα ἔκαμαν οἱ παλαιότεροι, ἀλλὰ ἓνα ζωντανὸ ὄργανισμὸ σὲ διαρκὴ δημιουργικὴ και ἐθνικὴ πορεία. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἐθνικὸς ἐδῶ σημαίνει τὸ ὠφέλιμο γιὰ τὸ Ἔθνος, δηλαδή γιὰ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι, κι ἂν ἀκόμη δὲν ἀγαποῦν τὰ ἀρχαῖα και τὴν παράδοση — δικαίωμά τους και αὐτὸ — θὰ ὠφεληθοῦν ὅπωςδὴποτε ἀπὸ τις ἐνέργειές μας, εἴτε ἔμμεσα εἴτε ἄμεσα.

Ἡ Ἑταιρεία δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Ἑταίρους και τὸ Διοικητικὸ της Συμβούλιο ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἔργο της, αὐτὸ πὸν ἔκαμε και αὐτὸ πὸν

Τὸ Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο και Δεκέμβριο κάθε ἔτους μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως.

κάνει. Είναι άνεδαφικές λοιπόν και χωρίς νόημα οί αντίρρήσεις όταν σχετίζονται με τὰ πρόσωπα και ὄχι με τὰ δημιουργήματα. Στὴν πρόοδο αὐτοῦ ποῦ ἐπιδιώκουμε και στὴν εὔρεση τοῦ καλύτερου τρόπου γιὰ τὴν ἐπίτευξή του πρέπει νὰ ἀποβλέπει ἡ βοήθειά σας και ἡ συμβολή σας, ἠθική, πνευματική και ὑλική, οί γνώσεις σας και οί γνώμες σας, ἡ καλόπιστη κριτική ὅπου εἶναι ἀναγκαία, πολλή ὑπομονή, αἰσιόδοξη φαντασία και ἰκανότητα νὰ βλέπει κανεῖς τὰ πράγματα ὅπως θὰ εἶναι ὅταν ὀλοκληρωθοῦν. Τίποτε ὅμως δὲν πρόκειται νὰ τελειώσει, γιατί εὐθὺς κάτι νέο πρέπει νὰ ἀρχίζει. Τὰ πρόσωπα και τὰ ἔργα τους βρίσκονται σὲ διαρκὴ διαδοχὴ και ἀνανέωση, ὅπως τὰ σχολεῖα ὅπου κάποτε φοιτούσαμε. Τὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας, ἀδιάκοπο, δημιουργικὸ και νέο εἶναι οί μαθητές, κάθε χρόνο ἄλλοι, νέοι, ὀρμητικοί και με τὴν ἐπιθυμία νὰ ξεπεράσουν τοὺς παλαιότερους τους.

B.X.Π.

και τὸ ἀκουστικὸν τῶν ἐχόντων τι κοινωφελὲς εἰσφέρειν -- και τὸ ζητητικὸν ἀκριβῶς ἐν τοῖς συμβουλίρις και ἐπίμονον, ἀλλ' οὐ τὸ προαπέστη τῆς ἐρεύνης, ἀρκεσθεῖς ταῖς προχείροις φαντασίαις.

[Νὰ ἀκοῦς με προσοχὴ ἐκείνους ποῦ μποροῦν νὰ προσφέρουν κάτι τὸ ὠφέλιμο στοὺς πολλούς - - Νὰ ἐξετάζεις προσεκτικὰ και ἐπίμονα στὰ συμβούλια τὶς ὑποθέσεις και νὰ μὴν ἀρκεῖσαι στὶς πρῶτες ἐντυπώσεις ἐγκαταλείποντας μιὰν ἀρχινισμένην ἔρευνα].

Μᾶρκος Αὐρήλιος Α, 16, 4·9

Έργα και ημέραι

Το Μουσείο Μπενάκη και ή 'Αρχαιολογική 'Εταιρεία

Στις 17 'Ιανουαρίου, τοῦ 'Αγίου 'Αντωνίου, ἔγινε γιά δεύτερη φορὰ στό μέγαρο τῆς 'Εταιρείας ή ἐτήσια συνέλευση τῶν Φίλων τοῦ Μουσείου Μπενάκη, στήν ὁποία παρέστησαν ή 'Αναπληρωτῆς 'Υπουργὸς Πολιτισμοῦ κυρία Ἄννα Ψαρούδα-Μπενάκη καί ὁ Δήμαρχος 'Αθηναίων κ. 'Αντώνιος Τρίτσης. 'Εκ μέρους τῆς 'Εταιρείας προσφώνησε τῆ Διοίκηση τοῦ Μουσείου καί τοὺς Φίλους του ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κ. Βασίλειος Χ. Πετράκος καί εἶπε τὰ ἑξῆς:

Πρὶν ἓναν ἀκριβῶς χρόνο, στις 17 'Ιανουαρίου τοῦ 1990, εἶχα τὴν εὐχαρίστηση νὰ προσφωνήσω τῆ Διοίκηση τοῦ Μουσείου Μπενάκη καί τοὺς φίλους του κατὰ τὴν καθιερωμένη συγκέντρωσή σας. 'Η περυσινὴ φιλοξενία ποὺ σὰς προσέφερε ή αἴθουσα τούτη γινόταν μὲ αἴσιους οἰωνοὺς καί μὲ τὴ βεβαιότητα τῆς ὁλοκλήρωσης τῶν νέων ἐγκαταστάσεων τοῦ Μουσείου, τῆς συνακόλουθης ἐκθεσης τῶν πολυτιμῶν συλλογῶν του καί τῆς ἀνάπτυξης καί ἐπέκτασης τῶν δραστηριοτήτων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ 'Επιστημονικοῦ 'Ιδρύματος. Οἱ φίλοι λοιπὸν τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης μὲ ἐκπληξὴ στήν ἀρχή, μὲ κατάπληξὴ καί δυσφορία κατόπιν, παρακολούθησαν στις ἐφημερίδες μιὰ συντονισμένη προσπάθεια ματαιώσης ἑνὸς ἔθνικοῦ ἔργου, προκειμένου νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἐπιδιώξεις ἀτόμων ποὺ ἤδη στό παρελθὸν εἶχαν ἐπιβάλλει στό Μουσείο Μπενάκη ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο διακηρύττουν ὅτι γίνεται σὲ βάρος τους. 'Ολόκληρο τὸ 1990 ἀναλώθηκε σ' ἓναν ἄχαρο ἀγῶνα ὁ ὁποῖος συνεχίζεται. 'Η 'Αρχαιολογικὴ 'Εταιρεία ή ὁποία συνδέεται, πέραν τῶν κοινῶν σκοπῶν, καί μὲ ἄλλους δεσμοὺς μαζί σας, πιστεύει ὅτι σύντομα θὰ δοθεῖ ή ἀρμόζουσα λύση στό ψεύτικο πρόβλημα.

Οἱ δυσμενεῖς συνθῆκες μέσα στις ὁποῖες βρέθηκε τὸ 1990 τὸ Μουσείο σας ἐπιβεβαιώνει ἓνα ἀξίωμα ποὺ ἐνδόμυχα ἀρνούμεθα νὰ δεχθοῦμε, ὅτι ή παράδοση καί ὁ πολιτισμὸς εἶναι ὑπόθεση λίγων. Ἄν εὐλογοῦμε τὸν 'Αντώνιο Μπενάκη γιά τὸ δῶρο ποὺ ἔκαμε στό ἔθνος, ἂν ἐπαινοῦμε τοὺς συνεχιστὲς τοῦ ἔργου του, δὲν τὸ κάνουμε οἱ περισσότεροι ἐπειδὴ συμμετέχουμε, ἔστω πνευματικά, στήν ἔθνικὴ προσπάθειά τους, ἀλλὰ γιὰ τὴν προσπάθειά μας νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ κάποιες τύψεις μας καί νὰ καλύψουμε τὴν ἀδιαφορία μας γιά τὴ φθορὰ ποὺ μᾶς περιβάλλει. 'Η παράδοση, ή τέχνη, ή ἱστορία μας δὲν συντηροῦνται ἀπὸ μιὰ τυπικὴ συγκατά-

βαση ή τη δημόσια αναγνώριση. Χρειάζεται πίστη στην ιδέα του έλληνισμού και ανάλογος τρόπος ζωής. Ο Άντωνιος Μπενάκης δέν υπήρξε ένας φιλότεχνος μόνο, πού μπορούσε μέ τόν πλούτο του νά ίκανοποιήσει τίς εϋγενείς επιθυμίες του· υπήρξε ένας εμπνευσμένος επαγγελματίας πού έκαμε σκοπό τής ζωής του και παντοτινό έργο του τή διάσωση τής έλληνικής παράδοσης και τών μνημείων της, υπήρξε ό συνεχιστής του έργου τών μεγάλων πατριωτών του 19ου αιώνα, του Πιττάκη, του Σταματάκη, του Κουμανούδη, του Γενναδίου.

Σέ μιάν έποχή όπως ή σημερινή πού είναι ή κρισιμότερη τής ιστορίας μας, έποχή κατά τήν όποία γινόμαστε μέ βίαιο τρόπο μέρος ένός γιγαντιαίου πολιτικού και οικονομικού συστήματος κι ένός άλλου πολιτισμού, ή μόνη έλπίδα γιά νά αποφύγουμε τήν άφομοίωσή μας από τά μεγάλα έθνη τής Εϋρώπης είναι ή καταφυγή στην έθνική μας παράδοση, στα μνημεία μας, στην πίστη μας στον έλληνισμό και στην περηφάνεια μας γιά τή μοναδικότητά του. Αυτά τά αισθήματα όμως δέν γεννιούνται μόνα τους. Χρειάζεται πνευματικό και ψυχικό υπόβαθρο. Και τó έργο του Άντωνίου Μπενάκη και του Μουσείου πού δημιούργησε, αυτόν τόν σκοπό υπηρετεί: παρέχει τó στήριγμα τής πίστης μας και τής περηφάνειας πού μέ άλλο τρόπο έδωσαν ό Διονύσιος Σολωμός, ό Άνδρέας Κάλβος, ό Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ή Πηνελόπη Δέλτα. Τó νά ξεχωρίζουμε τώρα τó δημιούργημα του Άντωνίου Μπενάκη από τόν έθνικό του προορισμό και νά έμποδίζουμε τήν ολοκλήρωσή του είναι ταπείνωση έθνική.

Ό νέος χρόνος ξεκίνησε μέ μεγάλα προβλήματα, μέ κοινωνικές αναζητήσεις και ταραχές. Και αν ακόμη βρισκόμαστε στο τέλος μιās μακρότατης ιστορικής περιόδου, ό πολιτισμός μας, αυτός μέ τόν όποιο ζήσαμε, χρειάζεται σέ μās τούς ίδιους, έστω κι αν είμαστε οί τελευταίοι εκπρόσωποί του· μās χρειάζεται γιά νά μās στηρίζει τώρα πού κάθε πίστη και κάθε ιδεολογία έχει καταρρεύσει στους πολλούς. Και τó Μουσείο Μπενάκη είναι μιá Έθνική Κιβωτός μέσα στην κατάρρευση αυτή, κιβωτός του έλληνικού πολιτισμού πού έχει πάψει νά είναι δημιουργικός καθώς παρασύρεται από τή μηχανική τεχνολογία τής Δύσης, πού μās οδηγεί σέ πνευματικό και ήθικό αδιέξοδο.

Άλλά ή άπαισιοδοξία μου, άπότοκος και τής συνεχιζόμενης περιπέτειας του Μουσείου Μπενάκη, δέν πρέπει νά σās άποθαρρύνει. Η Πρόεδρος του πού θα έλθει τώρα στο βήμα θα τήν διασκεδάσει μέ τόν πλούσιο άπολογισμό τής χρονιάς πού πέρασε.

Δωρεές πρὸς τὴν Ἑταιρεία

Ἡ Ἑταιρεία ΠΕΤ (Πλαστικά καὶ Εἶδη Συσκευασίας Α.Β.Ε.Ε.) προσέφερε στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἓνα ἑκατομμύριο δραχμῶν γιὰ τὴ διεξαγωγή τῆς ἀνασκαφῆς Ἀκραιφίας.

Διάκριση ἐταίρου

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐβράβευσε τὸ βιβλίον τοῦ ἐταίρου, Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου κ. Ἰω. Παπαχριστοδοῦλου, *Οἱ ἀρχαῖοι ροδιακοὶ δῆμοι. Ἱστορικὴ ἐπισκόπηση. Ἡ Ἰαλυσία* (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 110).

Ὁ Οἰκονομικὸς Κανονισμὸς

Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας ἐνέκρινε νέον Οἰκονομικὸν Κανονισμὸν σὲ ἐφαρμογὴ τῆς παραγράφου 3 τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ Ὁργανισμοῦ. Ὁ νέος Οἰκονομικὸς Κανονισμὸς ἰσχύει ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1991.

Ὁ «Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» στὴν Ἑταιρεία

Στις 10 Ἰανουαρίου ἔγινε στὴν Ἑταιρεία Δημόσια Συνεδρία κατὰ τὴν ὁποία ἀνακηρύχθηκε ἐπίτιμος ἐταῖρος ἡ κυρία Marianne-Irene McDonald γιὰ τὸ σημαντικὸ ἔργο τῆς στὴ μελέτῃ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας, τὴ συμβολὴ τῆς στὴ δημιουργία τοῦ ἠλεκτρονικοῦ «Θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» (TLG) καὶ τὴν προσφορὰ τοῦ εἰδικοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ μὲ τὸν δίσκον ποὺ περιέχει τὸν TLG στὴν Ἑταιρεία. Ὁ ὑπολογιστὴς ἔχει ἐγκατασταθεῖ στὸ φωτογραφικὸ ἀρχεῖο ὅπου καὶ λειτουργεῖ καὶ μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν νέων ἐγκαταστάσεων στὸν πέμπτον ὄροφον καὶ τὴ συνακόλουθον ἐκκένωση χώρων τοῦ δευτέρου ὀρόφου θὰ ἐγκατασταθεῖ ὀριστικὰ κοντὰ στὴ Βιβλιοθήκη, ὅπου εἶναι καὶ ἡ θέσις του.

Κατὰ τὴ Δημόσια Συνεδρία προσφώνησε ὅσους παρευρίσκονταν, ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου κ. Γ. Δοντᾶς:

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ὁ χρόνος ποὺ μόλις ἄρχισε, ἔφερε ἀναπάντεχα, μὲ τὸν «Ἄγιον Βασίλη», ἓνα πολύτιμον δῶρον στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία: Ἐναν Η/Υ ποὺ περιέχει ἠλεκτρονικὴ καταχώρηση 62 ἑκατομμυρίων λεκτικῶν τύπων τοῦ ἐλληνικοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπὸ τοὺς

προϊστορικούς χρόνους ως τὸ 600 περίπου μ.Χ. Πρόκειται γιὰ τὸν «Θησαυρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» ἢ «Ἴβυκο», ὅπως ὀνομάστηκε μὲ μιὰ λέξη τὸ ἔργο αὐτὸ ποὺ πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Καλιφόρνιας καὶ δωρίζεται στὴν Ἑταιρεία ἀπὸ τὴν φιλόλογο καθηγήτρια κυρία Μαριάννα MacDonald, τὴν ἐμπνευστὴ του καὶ ἀρχικὴ χρηματοδότη του, γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν σκοπῶν τῆς.

Τὴν ἐπιστημονικὴ σημασία τοῦ γιγαντιαίου αὐτοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖο σύντομα, ὅπως πληροφορούμεθα, θὰ ὀλοκληρωθεῖ μὲ τὴν προσθήκη τοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἑλληνικοῦ λεξιλογίου, εὐκολὰ ἀντιλαμβάνεται ὁ καθένας, ὅπως καὶ τὴν ξεχωριστὴ βοήθεια ποὺ θὰ προσφέρει στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἰδίως τώρα ποὺ ἡ Ἑταιρεία μας, μὲ ἀνανεωμένες τὶς δυνάμεις τῆς, φιλοδοξεῖ νὰ ξαναγίνει, ὅπως ἦταν παλαιότερα, πρωτοπόρος ἐπιστημονικὸς ὀργανισμὸς στὴν μελέτη καὶ τὴν ἀνάδειξη τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτιστικοῦ παρελθόντος.

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς δώσω μερικὲς συμπληρωματικὲς πληροφορίες γιὰ τὸ ἔργο.

Ἡ πραγματοποίησή του ἔγινε χάρη σὲ ἓνα εἰδικὸ πρόγραμμα ποὺ ἐκπονήθηκε ἀπὸ τὸν David Packard καὶ ἔχουν δαπανηθεῖ γι' αὐτὸ ὡς τώρα 6 ἑκατομμύρια δολλάρια, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ κυρία Marianne-Εἰρήνη MacDonald κατέβαλε τὸ 1 ἑκατομμύριο καὶ τὰ ἄλλα κατεβλήθησαν ἀπὸ τὸ Ἴδρυμα Packard, τὸ Ἴδρυμα Mellon, τὸ Ἴδρυμα Μαλλιῶτη κ.ἄ.

Ἔτσι τετρακόσια χρόνια μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ μνημειώδους «Θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», ποὺ εἶχε ἐκπονήσει ὁ μέγας οὐμανιστὴς τῆς Γαλλικῆς Ἀναγεννήσεως Ἐρρίκος Στέφανος, ἡ μεγάλη ὑπερατλαντικὴ χώρα, πρωτοστατοῦσης τῆς κυρίας MacDonald, πραγματοποιεῖ μιὰ συγχρονισμένη καὶ πληρέστερη ἀκόμη συγκέντρωση ὀλοκλήρου τοῦ πλούτου τῆς μόνης στὸν κόσμος γλώσσας ποὺ, ὅπως ἔχει τονιστεῖ, σώζεται χωρὶς κανένα ἀπολύτως κενὸ ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὡς τὶς μέρες μας καὶ ξεχωρίζει ἀπὸ ὅλες τὶς γλώσσες τοῦ δυτικοῦ κόσμου γιὰ τὴν ποικιλία τῆς, τὴν ἀπλότητά τῆς, τὴν εὐκαμψία τῆς καὶ τὸν πλοῦτο τῆς.

Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι πράγματα ποὺ οἱ ἄλλοι ὀμιλεῖται θὰ σᾶς ἀναπτύξουν ἐκτενέστερα καὶ καλύτερα.

Ἐμένα θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ἀκόμη — καὶ μὲ τὴν ἄδεια τῆς κυρίας MacDonald φυσικά — νὰ διαγράψω δι' ὀλίγων τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τῆς γιὰ τοὺς Ἕλληνες ποὺ τυγχάνει νὰ μὴν τὴν γνωρίζουν.

Ἡ κυρία Marianne-Εἰρήνη MacDonald γεννήθηκε καὶ μεγάλ-

λωσε στο Σικάγο της πολιτείας Illinois τῶν ΗΠΑ καὶ τὸ 1958 ἀπεφοίτησε μὲ ἄριστα ἀπὸ τὸ Κολλέγιο Bryn Mawr στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ καὶ τὴν λατινικὴ φιλολογία. Τὸ 1975 πῆρε τὸ διδακτορικὸ τῆς δίπλωμα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Καλιφόρνιας, στὸ ὁποῖο δίδαξε ἐπὶ χρόνια κλασικὴ φιλολογία καὶ μυθολογία, μὲ ιδιαίτερη ἔμφαση στὸν ρόλο ποὺ παίζουν οἱ γυναῖκες στὸ ἔργο τοῦ Εὐριπίδη. Τὸ 1972 ἴδρυσε τὸν «Θησαυρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης». Τὸ 1989 διορίσθηκε καθηγήτρια τοῦ ἀρχαίου δράματος στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Καλιφόρνιας στὸ San Diego. Στὸ ἴδιο Πανεπιστήμιο εἶχε ἰδρύσει τὸ 1985 καὶ ἔδρα Ἰαπωνικῶν Σπουδῶν — γλώσσα καὶ λογοτεχνία.

Ἄλλὰ ἡ κυρία MacDonald ἔχει σπουδαία, ἀξιέπαινη δράση καὶ σὲ κοινωνικοὺς τομεῖς. Τὸ 1985 ἴδρυσε στὸ νοσοκομειακὸ συγκρότημα τῶν Scripps Memorial Hospitals, τὸ φημισμένον νοσοκομεῖο MacDonald γιὰ τὴν θεραπεία τοξικομανῶν καὶ ἀλκοολικῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ἔτος 1987 εἶναι Πρόεδρος τοῦ Διεθνoῦς Κέντρου Γυναικῶν. Τὴν ἴδια χρονιά ἐγινε Πρόεδρος τοῦ Ἰδρύματος γιὰ τὴν ἠλεκτρονικὴ καταγραφή τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας, Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας γιὰ τὴν διάσωση τῆς ἐλληνικῆς κληρονομιάς καὶ ἀπὸ τὸ 1988 εἶναι Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου στὸ Cambridge τῆς Μασσαχουσέτης.

Ἡ κυρία MacDonald ἔχει γράψει δεκάδες ἄρθρα μὲ θέματα ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ γλώσσας ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Εὐριπίδη, ἕως τὸν Καβάφη καὶ τὸν Σεφέρη, καθὼς καὶ πολλὰ ἄρθρα γιὰ Λατίνους συγγραφεῖς καὶ ποιητές. Ἐχει δώσει πολλές διαλέξεις γιὰ τὴν ἀρχαία τραγωδία καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς στὸ θέατρο καὶ τὸν κινηματογράφο, σὲ διεθνῆ Συνέδρια καὶ σὲ Πανεπιστήμια, ὅπως στὸ Cambridge τῆς Ἀγγλίας, στὴν Σορβόνη, στὴν Ἀκαδημία τῆς Ρώμης καὶ στοὺς Δελφούς.

Στὰ βιβλία τῆς περιλαμβάνονται 17 τόμοι εὐρητηρίων γιὰ τὶς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη καὶ οἱ μονογραφίες *Ὁ Εὐριπίδης στὸν κινηματογράφο* (1989) καὶ *Οἱ ὄροι τῆς εὐτυχίας στὸν Εὐριπίδη* (1991). Ὑπὸ ἔκδοση εἶναι βιβλίον τῆς μὲ θέμα τὸ ἀρχαῖο δράμα στὴν σύγχρονη σκηνοθεσία καὶ ὀλοκληρώνεται ἤδη μιὰ ἐρευνά τῆς γιὰ τὸν ρόλο τῶν ἡρώδων καὶ τῶν γυναικῶν στὶς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη. Ἡ κυρία MacDonald εἶναι κάτοχος τῆς γαλλικῆς, τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, ὅπως καὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς.

Γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ φιλανθρωπικὸ τῆς ἔργο ἡ κυρία MacDonald ἔχει τιμηθεῖ κατ' ἐπανάληψιν ἀπὸ Πανεπιστήμια καὶ ἀνώτατα φιλανθρωπικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἰδρύματα, μὲ τιμητικὰ διπλώματα, ἐπαίνους καὶ χρυσὰ μετάλλια. Ταξιδεύει συχνὰ στὴν

Ἑλλάδα τὴν ὁποία θεωρεῖ δεύτερη πατρίδα της, εἶναι μέλος ἢ καὶ πρόεδρος πολλῶν ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ὀργανισμῶν γιὰ τὴν διάδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. ἔχει ἀσπασθεῖ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα, καὶ ἔχει λάβει μετὰ τὴν βάπτισή της καὶ τὸ ὄνομα Εἰρήνη. Ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶναι μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τοῦ San Diego. Ἐκθέτοντας τὴν προσωπικότητα τῆς κυρίας MacDonald θὰ ἦταν ἀσφαλῶς παράλειψη νὰ μὴ ἀναφέρουμε ὅτι εἶναι μητέρα 6 παιδιῶν καὶ ὅτι ἔχει καὶ 3 ἐγγόνια.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἡ κυρία MacDonald καὶ γιὰ τὸ ἔργο της καὶ γιὰ τὴν προσφορά της στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀξίζει τὴν εὐγνωμοσύνη μας. Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν εἶδηση τῆς δωρεᾶς της συνεκλήθη ἐκτάκτως καὶ ἀπεφάσισε ὁμόφωνα τὴν ἀνακήρυξή της σὲ ἐπιτίμο ἑταῖρο αὐτῆς. Ἡ σχετικὴ τελετὴ θὰ πραγματοποιηθεῖ στὸ τέλος τῆς βραδιᾶς ἀφοῦ ἀκούσουμε τοὺς ὁμιλητές.

Κατόπιν μίλησαν ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ κ. Παναγιώτης Φωτέας, ὁ καθηγητὴς τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ Λογοτεχνίας καὶ Διευθυντὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου στὸ Καίμπριτζ τῆς Μασσαχουσέττης κ. Ἀθανάσιος Ἀναγνωστόπουλος μὲ θέμα «Ἱστορία τοῦ Θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», ὁ καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γεώργιος Μπαμπινιώτης μὲ θέμα «Ὁ Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ ἡ διαχρονικὴ ἐνότητα τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας καὶ γλώσσης μέσω τοῦ ἠλεκτρονικοῦ αὐτοματισμοῦ».

Ἀκολούθησε ἡ ἀνακήρυξη τῆς κυρίας McDonald ὡς ἐπιτίμου ἑταίρου καὶ ἡ ἐπίδοση ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τοῦ διπλώματος.

Ἡ Δημόσια Συνεδρία ἔκλεισε μὲ ὁμιλία τῆς κυρίας McDonald καὶ ἐπίδειξη τῆς λειτουργίας τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ.

Στὸ Σταυροδρόμι τοῦ Ἀργολικοῦ

Μὲ τὸν τίτλο τοῦ σημειώματος τούτου ὁ ἑταῖρος μας καὶ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος *Ἔστια* κ. Ἀδωνὶς Κύρου ἐξέδωσε τὸν πρῶτο τόμο ἑνὸς βιβλίου στὸ ὁποῖο πραγματεύεται τὴν ἱστορία, τοπογραφία καὶ κυρίως τὴν ἀρχαιολογία, ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ, «τῶν νησιῶν καὶ τῶν ἀκτῶν στὴν εἴσοδο τοῦ Ἀργολικοῦ». Ὁ κ. Κύρου, συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ θείου του Ἀχιλλέως Α. Κύρου (1898-1950) καὶ τοῦ πατέρα του Κύρου

Α. Κύρου (1899-1974), καταπιάνεται συστηματικά με την έντοπιση, σχολιασμό και απεικόνιση των λειψάνων της παλιάς μας ιστορίας έχοντας ως σύμβολο και οδηγό τους αρχαίους συγγραφείς και την έρευνητική του όξυδέρκεια. Για όρισμένους τόπους της περιοχής που εξετάζει ο κ. Κύρου, τὸ βιβλίο του εἶναι τὸ πληρέστερο βοήθημα καθὼς ἔχει συγκεντρώσει τις σκορπισμένες ἕως τώρα μνείες γιὰ εὐρήματα καὶ ἀνακαλύψεις, τις ἔχει τεκμηριώσει με φωτογραφίες, περιγραφές καὶ σχόλια καὶ τις ἔχει συμπληρώσει με τις παρατηρήσεις καὶ τις περιγραφές του.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κ. Κύρου γιὰ τὰ ἀρχαία μας μνημεῖα εἶναι γνωστό καὶ μοῦ ἔχει δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ διαπιστώσω, καθὼς πολλές φορές ἡ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς ἔχει λάβει τηλεφωνήματά του γιὰ ἀρχαία ποὺ ἀπειλοῦνταν. Τὸ βιβλίο του ἀποτελεῖ μιὰν ἀκόμη συμβολή του στὴν προστασία καὶ τὴ γνώση τῶν ἀρχαίων.

Β.Χ.Π.

Τοῦ ΚΥΡ, ἀπὸ τὸν Καζαμία τῆς Ἐλευθεροτυπίας,
Παρασκευὴ 31 Δεκεμβρίου 1982.

Προβλήματα αρχαιογνωστικής έρευνας

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ

Σ' όλους είναι γνωστό πώς οί γοητευτικοί μύθοι για τούς θεούς του Όλύμπου είχαν θεωρηθεί παλαιότερα ως ή «θεολογία» τών αρχαίων Έλλήνων και έπομένως ως τò δογματικό μέρος τής θρησκείας τους. Πολλοί άποροῦσαν τότε πώς ήταν δυνατόν ένας προικισμένος λαός σαν τόν έλληνικό, με τόσο ύψηλης στάθμης ποιητική και φιλοσοφική δημιουργία, να πιστεύει σε μιá ομάδα θεών που πολεμοῦσαν μεταξύ τους, όπως τούς παρουσιάζουν οί λεγόμενες «θεομαχίες» του Όμηρου, ή άπατοῦσαν ο ένας τόν άλλο ή είχαν μιá άτακτη ήθικη ζωή και μάλιστα έξωθοῦσαν οί ίδιοι τούς ανθρώπους σε άδικίες. Σήμερα όλοι ξέρομε πώς οί ιστορίες για τούς θεούς ήταν δημιουργήματα τών ποιητών και δέν είχαν λατρευτική σημασία.

Οί θεοί τής μυθολογίας ήταν διαφορετικοί στη θρησκεία. Μποροῦσε κανείς να τούς γνωρίσει από τή μελέτη άποκλειστικά λατρευτικῶν καταλοίπων, ιδίως από τή μελέτη ταπεινῶν υπαίθριων ιερῶν, σε συνδυασμό με λατρευτικές πληροφορίες από λογοτεχνικά κείμενα και από αρχαίες λατρευτικές έπιγραφές, προερχόμενες από ναούς και ιερά.

Ό Ποσειδῶν, στόν όποιο περιοριζόμαστε σήμερα, είναι από τούς αρχαιότερους θεούς του όλυμπιακοῦ πανθέου. Από τις μυκηναϊκές πινακίδες του 13ου π.Χ. αϊ. είναι γνωστό πώς ο Ποσειδῶν είχε τότε στην Πύλο τὰ περισσότερα από κάθε άλλο θεό ιερά και πώς γι' αὐτόν γίνονταν τὰ περισσότερα ανάθηματα. Οί σωζόμενες πινακίδες δώδεκα φορές τόν αναφέρουν για ιερά και ανάθηματα (τρεις φορές περισσότερα από τόν Δία, τόν όποιο αναφέρουν τέσσερις φορές). Από τούς άλλους θεούς οί πινακίδες αναφέρουν τόν Έρμη, τήν Ήρα και τήν Άρτεμη. Σε όμοια πινακίδα από τις Μυκήνες αναφέρεται μιá θεά Σιτώ, ίσως στη θέση τής Δήμητρας, τò όνομα τής όποίας δέν αναφέρεται, όπως και τò όνομα του Άπόλλωνα. Από τò σύνολο τών γνωστῶν πινακίδων (μαζί με τις σύγχρονες τής Κνωσοῦ) είναι γνωστή άκόμη ή Άθηνᾶ, μιá θεά Άσία, ο Ένυάλιος, ο Άρης, ο Παιήων (που άργότερα ταυτίστηκε με τόν Άπόλλωνα), ή Εϊλείθια και ή Έρινύς. Έπικεφαλής του πανθέου τής μεσσηνιακής Πύλου ήταν ο Ποσειδῶν, αὐστηρός τότε θεός του κάτω κόσμου. Χθόνιοι ήταν και οί περισσότεροι από τούς άλλους θεούς τής Μυκηναϊκής έποχης. Ό Ποσειδῶν, μετά τήν ίδρυση τών ιωνικῶν άποικιῶν στη Μικρά Άσία (όχι πολύ μετά τὰ 1000 π.Χ.) άρχισε να εξελίσσεται σε θεό του πελάγους, όπως τόν ξέρει ή μυθολογία. Στη λατρεία όμως σε πολλά μέρη τής ήπειρωτικής Ελλάδας παρέμεινε ως τò τέλος τής αρχαιότητας θεός του κάτω κόσμου.

Έτσι σε ένα ιερό του, ιδρυμένο στη νοτιότερη άκτή τής Πελοπον-

νήσου, κοντά στο άκρωτήριο Ταίναρο, όχι μόνο δεν λατρευόταν ως θεός της θάλασσας, αλλά είχε και ψυχοπομπείο για ανάκληση τῶν ψυχῶν και μαντική. Μὲ τὸ ἱερὸ συνδεόταν σπηλιά που ἀποτελοῦσε «στόμιο καθόδου» στὸν ἼΑδη. Ἐκεῖ ὅποιος ἤθελε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὴν ψυχὴ κάποιου νεκροῦ κατέβαινε ἐπίσημα ὡς τὸ στόμιο ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ μικροῦ λόφου, ὅπου ἦταν τὸ κυρίως ἱερὸ τοῦ θεοῦ. Ἡ τελετουργικὴ κάθοδος γινόταν μέσα ἀπὸ ἐπιμελῶς σκαμμένη τάφρο, μήκους 80 και πλέον μέτρων, ἡ ὁποία σώζεται στὰ σημεῖα ὅπου εἶχε λαξευτεῖ σὲ βράχο. Δὲν σώζεται ἡ σπηλιά, γιατί κατέρρευσε ἡ ὄροφὴ της.

Παρόμοια κάθοδος ὑπῆρχε στὸ θεσπρωτικὸ νεκρομαντεῖο (τῆς Ἡπειροῦ), κοντά στὸν ποταμὸ ἸΑχέροντα και τὴν ἸΑχερουσία λίμνη, ἀφιερωμένο κι αὐτὸ ἀρχικὰ στὸν χθόνιο Ποσειδῶνα και τὴν πάρεδρό του βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Αὐτοῦ ὑπάρχουν περισσότερα οἰκοδομικὰ λείψανα, ἐνῶ στὸ Ταίναρο μόνο θεμέλια διατηροῦνται μπροστὰ στὴ σπηλιά.

Στὴν ἸΑθήνα ὁ «γαιάοχος Ποσειδῶν» εἶχε κοινὴ λατρεία στὴν ἸΑκρόπολη μὲ τὴ χθόνια ἸΑθηνᾶ, σὲ ἓνα σηκὸ που βρισκόταν στὴ θέση τοῦ κατόπιν ἸΕρεχθεῖου. Ὁ χθόνιος Ποσειδῶν στὴν ἸΑθήνα λεγόταν ἸΕρεχθεύς, δηλαδὴ θεὸς «γαιοσειστής» (ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ ρῆμα *ἐρέχθω* που σημαίνει «σειῶ» ἢ «ταρακουνῶ»). Οἱ ἸΑθηναῖοι πολὺ γρήγορα ἔνωσαν τὸ τοπικὸ ὄνομα μὲ τὸ πανελλήνιο και τὸν ἀποκαλοῦσαν «ἸΕρεχθέα-Ποσειδῶνα». Ἦταν θεὸς τοῦ κάτω κόσμου (ὄχι τῆς θάλασσας). Γιὰ τὴ θάλασσα εἶχαν ἓνα θεὸ ἢ δαίμονα μὲ τὸ ὄνομα Αἰγεὺς (ἀπὸ τὴ ρίζα αἰγ- που σημαίνει τὸ νερό, ὅπως στίς λέξεις Αἰγ-αἶον πέλαγος ἢ κατ-αιγ-ίς). Ὅταν ὁ Ποσειδῶν ἀναγνωρίστηκε θεὸς τοῦ πελάγους, ὁ Αἰγεὺς ὑποβαθμίστηκε σὲ μυθικὸ βασιλιὰ τῆς ἸΑθήνας.

Στὴ θεσσαλικὴ ἐνδοχώρα ὁ Ποσειδῶν εἶχε ἀρχικὰ θερμὴ λατρεία μὲ τὸ ὄνομα Πετραῖος. Οἱ τοπικοὶ μῦθοι ἔλεγαν πὼς αὐτὸς εἶχε σχίσει τοὺς βράχους τῆς Ὀσσας και εἶχε δημιουργήσει τὸν αὐλώνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὰ νερὰ που λίμναζαν στὴ μεγάλη θεσσαλικὴ πεδιάδα διοχετεύτηκαν διὰ τῶν Τεμπῶν στὴ θάλασσα. Ὁ ἴδιος εἶχε σχίσει τὸν βράχο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πήδησε ἀπὸ τὸν ἸΑδη ἓνα δαιμονικὸ ἄλογο που τὸ ὄνομασαν Σκύφιο. Ὅμοιο δαιμονικὸ ἄλογο εἶχε ἀναπηδήσει ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο και στὴν ἸΑκρόπολη τῶν ἸΑθηνῶν, ὅταν ὁ Ποσειδῶν (ἐρίζοντας μὲ τὴν ἸΑθηνᾶ γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς γῆς) εἶχε χτυπήσει τὸν βράχο τῆς ἸΑκρόπολης μὲ τὴν τρίαινα. Σὲ ἀγγειογραφίες φαίνεται ὁ Ποσειδῶν νὰ χτυπᾷ τὸ ἔδαφος και νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ ἔδαφος τὸ ἄλογο. Οἱ μυθοπλάστες ποιητὲς που δὲν ἤξεραν τὴ σημασία τοῦ ἀλόγου διηγοῦνταν ἀργότερα πὼς ὁ Ποσειδῶν (που εἶχε ἤδη ἀναγνωριστεῖ θεὸς τοῦ πελάγους) χτυπώντας τὴ γῆ δημιούργησε πηγὴ ἄλμυροῦ νεροῦ. Ὡς βασιλιὰς τοῦ κάτω κόσμου ὁ Ποσειδῶν εἶχε στὴν ὑπηρεσία του τὸ δαιμονικὸ αὐτὸ ἄλογο (στὴ Θεσσαλία τὸν Σκύφιο), που ἔπαιρνε στὴ ράχη του τίς ψυχὲς

τῶν ἀνθρώπων καὶ τὶς ἔφερνε (μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ τότε ταχύτητα) στὸν Ἄδη. Ὅταν ὁ Ποσειδῶν ἔγινε θεὸς τοῦ πελάγους, τὸν ἀντικατέστησε στὸν κάτω κόσμο ὁ θεὸς Ἄδης μὲ περισσότερα καὶ θαυμαστότερα ἄλογα, πού τὰ ἔστελνε στὸν ἐπάνω κόσμο γιὰ νὰ φέρνουν τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τὰ ἄλογα ἐκεῖνα πῆρε τὸ προσωνύμιο «Ἄδης κλυτόπωλος», δηλαδή ὁ Ἄδης μὲ τὰ ὀνομαστὰ ἄλογα.

Ἡ κατεξοχὴν ὄμως χώρα τῆς λατρείας τοῦ ὑποχθόνιου Ποσειδῶνα στοὺς προχωρημένους ἱστορικοὺς χρόνους (ἀκόμη καὶ στοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες) ἦταν ἡ ὄρεινὴ Ἄρκαδία, μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα (ἄλλωστε ἡ ἀρχαία Ἄρκαδία δὲν βρεχόταν πουθενὰ ἀπὸ θάλασσα). Στὴ Θέλπουσα λατρευόταν ὁ Ἴππιος Ποσειδῶν μὲ πάρεδρο τὴν ὑποχθόνια Δήμητρα, πού εἶχε τὸ προσωνύμιο Ἐρινύς. Ἄπ' αὐτὴν ὁ Ποσειδῶν εἶχε γιὸ ἓνα θαυμαστὸ ἄλογο, γνωστὸ καὶ στὸν Ὅμηρο μὲ τὸ ὄνομα Ἀρείων. Στὴν *Ἰλιάδα* τὸ ἀποκαλεῖ «δῖον Ἀρείονα», δηλαδή Ἀρείονα-θεό. Θεϊκὸ ἄλογο ἦταν καὶ ἓνας ἄλλος γιὸς τοῦ Ποσειδῶνα, μὲ τὸ ὄνομα Πήγασος, ἀπὸ τὴν παλιὰ πάρεδρό του Μέδουσα, μιὰ φοβερὴ ὑπαρξὴ πού σκότωνε μὲ τὸ βλέμμα της. Στὴν ἀρκαδικὴ Φιγάλεια πάρεδρος τοῦ Ποσειδῶνα ἦταν ἡ «Μέλαινα» Δήμητρα («μαύρη», ὡς κάτοικος τοῦ σκοτεινοῦ ὑποχθόνιου βασιλείου). Γιὰ τὴ θεὰ αὐτὴ οἱ Φιγαλεῖς εἶχαν σὲ σπηλιὰ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τὸ λατρευτικὸ της ἄγαλμα πού τὴν παρίστανε ὡς ἐπιβλητικὴ γυναίκα, ἀλλὰ μὲ κεφάλι καὶ χαιτὴ ἀλόγου.

Ὁ ἴδιος Ἴππιος Ποσειδῶν εἶχε πολὺ ἀρχαῖο καὶ πολὺ σεβάσμιο ἱερὸ στὴν ἀρκαδικὴ Μαντίνεια. Στὸν 2ο μ.Χ. αἰ. τὸ ἱερὸ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι σεβαστό, ἀλλὰ εἶχε σχεδὸν ἐρειπωθεῖ καὶ χρειάστηκε νὰ τὸ ἀνακαινίσει ὁ αὐτοκράτορας Ἀδριανός. Οἱ ἐργάτες πού ἔχτιζαν τὸν καινούργιο ναὸ εἶχαν πάρει τὴν ἐντολὴ νὰ προχωροῦν στὸ χτίσιμο, χωρὶς νὰ κοιτάζουν τὰ ἐρείπια τοῦ παλιοῦ, γιὰτὶ δὲν ἔπρεπε τὸ βλέμμα τους νὰ συναντηθεῖ μὲ τὴν ὑπερκόσμια δύναμη τοῦ Ποσειδῶνα πού διατηροῦνταν στὰ ἐρείπια.

Στὴν προδωρικὴ Κόρινθο εἶχε γίνε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη ἓνα ἱερὸ τοῦ «ἀνακτος Ποσειδῶνος», μέσα σὲ ἄλλος, νοτιοδυτικὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Τὸ ἱερὸ ἦταν σὲ μεγάλη ἀκμὴ στοὺς ἀρχαίκοις χρόνους. Ἡ ἀνασκαφὴ του ἔδωσε πλῆθος μικρῶν πήλινων πινάκων μὲ ἐγχρωμες παραστάσεις, ὄλων ἀναθημάτων στὸν Ποσειδῶνα, ὁ ὁποῖος βρισκόταν τότε στὴ μεταβατικὴ ἐποχὴ ἀπὸ «γαιόχου» θεοῦ σὲ «πελάγιο». Στὸ τέλος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς χτίστηκε ὁ ἐπιβλητικὸς δωρικὸς ναὸς μὲ τοὺς σωζόμενους μονολιθικοὺς κίονες σὲ ὕψωμα μέσα στὴν πόλη. Πιστεύεται πὼς κι αὐτὸς εἶχε ἀφιερωθεῖ στὸν «γαιάοχο Ποσειδῶνα».

Στὴ Βοιωτία ὁ Ποσειδῶν εἶχε ἀρχικὰ ὡς τόπο δικῆς του λατρείας τὸν μεγάλο βωμὸ τοῦ Ἐλικῶνα, πού ὅταν ὑπερίσχυσαν οἱ οὐράνιοι θεοὶ ἔγινε ἱερὸ βουνὸ τοῦ Δία. Στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους στὴ Βοιωτία ὁ Ποσειδῶν διατήρησε τὸ «ἀγνὸν καὶ πολυήρατον ὀγχήσιον ἄλλος» (με-

ταξὺ Θηβῶν καὶ Ἀλιάρτου) ποὺ ἦταν σὲ μεγάλη ἀκμὴ καὶ τὸν καιρὸ τοῦ Πausανία, στὸν 2ο μ.Χ. αἰ.

Στὴ Φωκίδα ὁ γαῖοχος Ποσειδῶν, μὲ πάρεδρό του τὴ θεὰ Γαῖα, ἦταν ὁ θεὸς τῆς Πυθοῦς, τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν ποὺ ἀργότερα ἀνῆκε στὸν Ἀπόλλωνα. Ὁ Ἀπόλλων κατὰ τοὺς μύθους ἔγινε κύριος τοῦ ἱεροῦ, ὅταν μπόρεσε νὰ σκοτώσει τὸν φύλακά του ποὺ ἦταν ἕνας πελώριος δράκων ὀνομαζόμενος Πύθων. Καὶ στὸ καινούργιο ὅμως, τὸ ἀπολλώνιο ἱερό, ὁ Ποσειδῶν ἐξακολούθησε νὰ ἔχει δικό του βωμὸ μέσα στὸν ἴδιο τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, ἐνῶ παράλληλα εἶχε καὶ δικό του ἰδιαίτερο ἱερό, γνωστὸ ὡς Ποτειδάνιον. Ἡ πάρεδρός του Γαῖα εἶχε κι αὐτὴ δικό της ἱερό, τὸ Γαῖον, χαμηλότερα ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, κρατώντας ἔτσι ζωντανὸ τὸν παλιὸ χθόνιο χαρακτήρα τοῦ δελφικοῦ ἱεροῦ καὶ χρησιμοδοτώντας μὲ τὴ Σίβυλλα, ὅπως ἀργότερα ὁ Ἀπόλλων μὲ τὴν Πυθία.

Στὸ μεταξὺ ὁ Ποσειδῶν ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐπιβλητικὸς θεοὺς τοῦ Ὀλυμπιακοῦ πανθέου. Οἱ ἐλληνικὲς πόλεις τοῦ ἔχτιζαν μαρμάρινους ναοὺς, ἀλλὰ ὑπὸ τὴ νέα του ἀρμοδιότητα (τοῦ θεοῦ τοῦ πελάγους) ἀνῆκε πιά στὴ μυθολογία. Οἱ ναυτιλλόμενοι ἔβρισκαν προστασία ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς ναυσιπλοΐας ἐπικαλούμενοι ἄλλους θεοὺς, ὅπως τοὺς Διοσκούρους, τὴν Πελαγία ἢ Ποντία Ἀφροδίτη, τὸν «Ἄλιο γέροντα», τὸν Παλαίμονα, τοὺς Καβεῖρους, οἱ Βοιωτοὶ τὸν Γλαύκωνα τῆς Ἀθηδόνας, καὶ ὄλοι στοὺς ἐλληνιστικὸς χρόνους τὴν Πελαγία Ἴσιδα.

Ν.Δ.Π.

Ἑλληνικὴ προϊστορία

Ο ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς παρουσιάζονται μέσα στὴν ἀρ-
χαιότερη Νεολιθικὴ περίοδο. Εἶναι ἀκόμη σχετικὰ νωρὶς γιὰ νὰ γνωρίζου-
με ἀπὸ ποῦ ἦρθαν, πῶς μετακινήθηκαν καὶ πόσοι ἐγκαταστάθηκαν
στὸ ἀκραῖο ΝΑ τμῆμα τῆς Στερεᾶς. Τὰ λίγα ὅμως σημάδια ποῦ βρί-
σκουμε στὴ γῆ μᾶς βοηθοῦν νὰ σχηματίσουμε μία πολὺ γενικὴ εἰκόνα
γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἀποφάσισαν νὰ κάνουν πατρίδα τους τὴν *λεπτό-*
γεω, ὄχι πολὺ εὐφορῆ Ἀττικῆ.

Συνήθως, τὰ πρῶτα ἴχνη τους διακρίνονται στὰ σκόρπια θραύσματα
ἀπὸ σπασμένα πήλινα σκεύη. Κατὰ καιροὺς ἔχουν ἐντοπισθεῖ ἀρκετὲς
ἐγκαταστάσεις, ποῦ ἀνήκουν σὲ διάφορες ἐποχὲς τῆς Νεολιθικῆς περιό-
δου, καὶ οἱ περισσότερες εἶναι σὲ θέσεις παραθαλάσσιες, ὅπως ὁ Μαρα-
θῶν, ἡ Νέα Μάκρη, ἡ Βραυρῶν, τὸ Λαύριο, ἡ Ἀνάβυσσος, ἀλλὰ καὶ ἡ
Ἀθήνα. Ἀπ' ὅλα ὅμως τὰ γνωστὰ σημεῖα μόνο στὴ Νέα Μάκρη ἔχουν
ὡς τώρα ἀνασκαφεῖ κατάλοιπα ὀργανωμένου οἰκισμοῦ, ποῦ διατηρή-
θηκε, χωρὶς διακοπὴ, τὸ λιγότερο δύο χιλιάδες χρόνια.

Ἡ ζωὴ ἐκεῖ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 5.500 π.Χ. περίπου καὶ τὰ εὐρήματα μᾶς
πληροφοροῦν ὅτι ἡ κεραμεικὴ τέχνη εἶχε ξεπεράσει τὰ κύρια πειραμα-
τικὰ στάδια. Τὰ πήλινα σκεύη τους ἦταν μικρὰ μονόχρωμα σφαιρικὰ
πιθαράκια ἢ ἡμισφαιρικὲς κοῦπες, ὅλα πλασμένα μὲ τὸ χέρι καὶ ψημένα
σὲ πρωτόγονο κλίβανο. Μερικὰ μάλιστα ἦταν τόσο καλοφτιαγμένα,
ὥστε δύσκολα ξαναβρίσκουμε τόσο λεπτὰ τοιχώματα καὶ λαμπερὴ ἐπι-
φάνεια. Τὸ σχῆμα τους πρέπει νὰ ἀντιγράφει ἄλλα παλαιότερα ξύλινα
καὶ ψάθινα, ἢ ἀκόμη τὴν κοίλη μορφή ποῦ σχηματίζουν οἱ ἐνωμένες
χοῦφτες τοῦ ἀνθρώπου.

Γενικά, τὰ πήλινα σκεύη εἶχαν πιά ἀποκτήσει τυποποιημένη
μορφή, μὲ σχήματα, ἐμφάνιση καὶ κατασκευὴ ποῦ ὑπάρχει τὴν ἴδια
ἐποχὴ κυρίως στὴν Πελοπόννησο καὶ λιγότερο στὴ Θεσσαλία. Οἱ πολ-
λὲς καὶ λεπτομερειακὲς ὁμοιότητες ὑποδηλώνουν μίμηση προτύπων καὶ
ἀνταλλαγὴ ἐμπειρίας μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου, καὶ
προϋποθέτουν φυσικὰ τὴ συχνὴ ἐπικοινωνία ἀπὸ δρόμους χερσαίους
καὶ θαλάσσιους.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πήλινα θραύσματα, βρίσκουμε λεπίδες καὶ φολίδες
ὀψιανοῦ ποῦ χρησίμευαν ὡς ἐργαλεῖα. Ἡ ποικιλία τους δὲν εἶναι με-
γάλη, ἀλλὰ μὲ αὐτὲςμποροῦσαν νὰ τεμαχίσουν τὰ θηράματα, νὰ χαρά-
ξουν ἢ νὰ κόψουν ξύλα καὶ ὅστὰ γιὰ νὰ κατασκευάσουν ἄλλα ἐργαλεῖα
καὶ σκεύη, νὰ ἀποκτήσουν ὄπλα.

Κατάλληλη πέτρα για παραγωγή λεπίδων είναι κυρίως ο μαύρος όψιανός, ήφαιστειογενές ύλικό, που βρίσκεται άφθονο στη Μήλο. Η προμήθειά του αναγκάζει τους πρωτόγονους ανθρώπους να πλησιάσουν τη θάλασσα. Έτσι, φαίνεται πολύ φυσικό να προσέλκυσε ή Ανατολική Αττική τους ριψοκίνδυνους θαλασσοπόρους για το δύσκολο, αλλά κερδοφόρο ταξίδι, ή τους εμπόρους που προτιμούσαν να ιδρύσουν οικισμούς κοντά σε φυσικά λιμάνια.

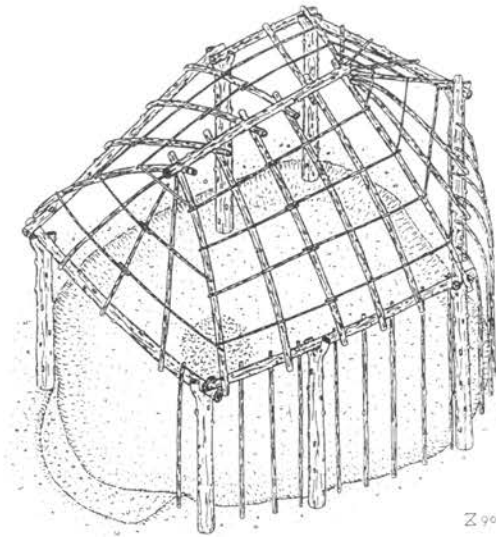
Αν και τὰ σπίτια τους δεν αποκαλύφθηκαν ακόμη, βρέθηκαν όμως οί θέσεις όπου φύλαγαν και αποθήκευαν τη γεωργική παραγωγή ή άλλες προμήθειες. Είναι μικροί κυκλικοί λάκκοι, άνοιγμένοι στο χώμα, χωρίς επένδυση στα τοιχώματα, που έκλειναν με φθαρτό κάλυμμα από ξύλο ή δέρμα.

Σημαντικές μεταβολές σε όλους τους τομείς παρατηρούνται με την άρχη της Μέσης Νεολιθικής, γύρω στο 5.000 π.Χ. Τα άγγεια αποκτούν νέες μορφές, γίνονται πιο άνθεκτικά, αλλά χάνουν την παλαιά επιμελημένη όψη, για να κατασκευαστούν απλούστερα και προφανώς μέσα σε λιγότερο χρόνο. Μία νέα κατηγορία παρουσιάζεται τόσο ξεχωριστή και τυποποιημένη, ώστε χρησιμοποιεί όρισμένα σχήματα, ιδιαίτερη τεχνική, ακόμη και ειδικά παρασκευασμένο πηλό. Τα πολυτελή άγγεια καλύπτονται με εγγάρικα σχέδια και ή ιδιότυπη τεχνική τους, παρά τις σχετικές προσπάθειες, δεν εφαρμόστηκε στους γειτονικούς οικισμούς, αλλά χαρακτηρίζει μόνο την παραγωγή της Νέας Μάκρης.

Τα άμορφα κομμάτια όψιανού της Μήλου διαιρούνται με κατάλληλη κρούση σε περισσότερα τμήματα, και άπολεπίσματα που άλλοτε θα φαίνονταν άχρηστα διαμορφώνονται τώρα σε εργαλεία.

Οί έντυπωσιακότερες καινοτομίες σημειώνονται, με τη νέα περίοδο, στην οικοδομική. Κτίσματα με λίθινο κρηπίδωμα και πλίθινους τοίχους κατασκευάζονται συγχρόνως με τις πλεκτές καλύβες, για να στεγάσουν και αυτές τους κατοίκους της περιοχής. Οί άνθρωποι της Νέας Μάκρης δεν ήταν μόνον έμποροι ή θαλασσινοί, αλλά ακόμη άριστοι τεχνίτες και οικοδόμοι. Οί πλεκτές καλύβες, που άπαντούν ως σήμερα σε πολλές περιοχές του κόσμου, προδίδουν πρωτότυπο σχεδιασμό. Ο ξύλινος σκελετός σχηματίζεται κατά το περίγραμμα από λίγα κατακόρυφα στοιχεία, που στηρίζουν όριζόντιο πλέγμα και σηκώνουν, όπως οί κολώνες στις σημερινές κατασκευές, το βάρος της δικλινούς στέγης. Η επιτυχής επινόηση καταργεί τὰ άξονικά ύποστυλώματα και αφήνει άπολύτως έλεύθερο όλο τον έσωτερικό χώρο, χωρίς έμπόδια στην κίνηση και κυρίως χωρίς κίνδυνο από τὸ άναμμα της έστίας (εϊκ. 1).

Ακόμη πιο προηγμένη άποδεικνύεται ή μέθοδος κατασκευής σκε-

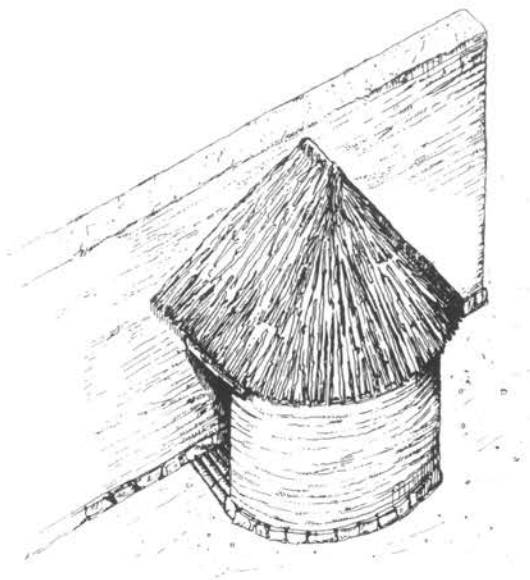
Εικ. 1

λετοῦ στὰ κτιστὰ οἰκῆματα. Οἱ πλῆθινοι τοῖχοι ἐνισχύονται μὲ ἐνσωματωμένους ξύλινους στύλους, πού μαρτυροῦν τὴν ἐφαρμογὴ πλέγματος ξυλοδεσιᾶς περὶ τὰ 2.000 χρόνια νωρίτερα ἀπὸ ὅ,τι ὡς σήμερα γνωρίζαμε, καὶ ἴσως συγχρόνως μὲ μία μόνο πόλη τῆς μακρινῆς Κιλικίας.

Τὰ ὑπόγεια ὀρύγματα ἐγκαταλείπονται καὶ τὰ ἀγαθὰ φυλάσσονται μέσα σὲ μικρὲς ἢ μεγαλύτερες ὑπέργειες ἀποθήκες, μεγέθους πίθου ἢ μικροῦ δωματίου. Ἡ νέα μορφή πρέπει νὰ ἐπιφέρει οὐσιαστικὴ βελτίωση στὴ διατήρηση τῶν ἀγαθῶν, διότι ἡ ἐπίδραση τῆς ὑγρασίας ἀποφεύγεται ὄχι μόνο μὲ τὸν ἀεριζόμενο ἐσωτερικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ μὲ λιθόστρωτο δάπεδο πού σχηματίζει στραγγιστικὴ στρώση (εἰκ. 2).

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς ἐπικρατοῦν καὶ ἐπιβάλλονται συγχρόνως ὡς νεωτερισμοὶ στὸν ἐντόπιο πληθυσμὸ, χωρὶς ἀπόρριψη τῶν παλαιῶν μορφῶν ἢ σύντομη ἐρήμωση καὶ προσωρινὴ διακοπὴ τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς.

Τὰ νέα στοιχεῖα φαίνονται πολλὰ γιὰ νὰ θεωρηθοῦν φυσικὴ ἐξέλιξη καὶ ἀναμενόμενες ἐπινοήσεις τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Νέας Μάκρης. Ἄρα, πρέπει νὰ σκεφθοῦμε ὅτι προῆλθαν ἀπὸ τὶς συχνὲς μεταβάσεις τους σὲ ἄλλες περιοχὲς ἐκτὸς τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου, ἢ ἀπὸ τὴ μόνιμη ἐγκατάσταση ξένων ὁμάδων στοὺς ἴδιους τοὺς παράλιους οἰκισμοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἀττικῆς.

Εικ. 2

Με τὸν καιρὸ, οὐσιαστικὲς τεχνικὲς ἐπινοήσεις βελτιώνουν τὶς κατασκευὲς ποὺ ἐξυπηρετοῦν βασικὲς ἀνάγκες. Τμήματα τῶν κτισμάτων οἰκοδομοῦνται στερεότερα μὲ τὰ γνωστὰ ἢ μὲ νέα ὑλικά, οἱ βοηθητικοὶ χώροι γίνονται λειτουργικότεροι καὶ ἐκτελοῦνται ἔργα γενικῆς χρήσεως, ὅπως ἓνα πηγάδι καὶ πλατὺς λιθόστρωτος δρόμος.

Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση βρίσκει τὸν οἰκισμὸ ἢ ἀρχὴ τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς, γύρω στὸ 4.000 π.Χ., ποὺ διακρίνεται κυρίως ἀπὸ τὴν τυπολογία τῆς κεραμεικῆς, ἐνῶ τὰ οὐσιαστικὰ ἐπιτεύγματα εἶναι ἐλάχιστα. Ἡ τεχνικὴ ἔχει ἀσφαλῶς σημειώσει ἀρκετὴ πρόοδο, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὶς βελτιώσεις παρατηρεῖται καὶ κάποια παραμέληση τῶν λεπτομερειῶν ἢ προχειρότητα κατασκευῆς. Στὰ τελευταῖα στρώματα χρησιμοποιοῦνται περισσότερο οἱ πλεκτὲς καλύβες, ποὺ κατασκευάζονται ἀμελέστερα καὶ προφανῶς ταχύτερα, τώρα μὲ ἐσωτερικὰ στηρίγματα τοποθετημένα χωρὶς ἰδιαίτερη προσοχή.

Τὴν ἐρμηνεία πιθανὸν νὰ κρύβουν τὰ ἴδια τὰ χῶματα, ποὺ γίνονται στὰ ἀνώτατα στρώματα ἀργιλώδη σφικτά, καθὼς καὶ οἱ λάσπες ποὺ γεμίζουν μικροὺς λάκκους. Ἴσως οἱ ἄνθρωποι ἐγκατέλειψαν τὸν οἰκισμὸ, διωγμένοι ἀπὸ τὶς συνεχεῖς πλημμύρες, ποὺ προκάλεσαν σοβαρὲς γεωμορφολογικὲς μεταβολές, ἀλλοίωσαν τὴν ἀκτογραμμὴ καὶ προφανῶς κατέστρεψαν τὴ γῆ στὰ χωράφια τους.

Ίστορία τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

Ο ΒΑΛΕΡΙΟΣ ΣΤΑΗΣ ΣΤΑ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΑ

Τις υπεράνθρωπες προσπάθειες που καταβλήθηκαν για την ανέλκυση των ἀρχαίων του φημισμένου ναυαγίου των Ἀντικυθήρων διηγήθηκε με λεπτομέρειες ὁ Ἰωάννης Σβορώνος (*Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον* Α΄, εἰδικὸ κεφάλαιο «Ὁ Θησαυρὸς τῶν Ἀντικυθήρων», 1-18) καὶ συντομότατα ὁ Βαλέριος Στάης (Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων, *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* 1902, στ. 145-149). Ὡς ἡμέρα τερματισμοῦ τῆς ἐπιχείρησης ἀνέλκυσης ἀναφέρει ὁ Σβορώνος τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1901, κατὰ τὴν ὁποία «ἔληξαν [...] αἱ μέχρι τοῦδε ἐργασίαι τῆς ἀνεγκύσεως οἱ δὲ Συμαῖοι σπογγαλιεῖς ἀπῆλθον εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, λαβόντες ὡς ἀμοιβὴν παρὰ μὲν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως 150.000 δραχμῶν παρὰ δὲ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἐπὶ πλέον ἀνά 500 δραχμὰς ἕκαστος» (ὁ.π. 15).

Ἄγνωστη ὅμως εἶναι μιὰ ἄλλη ἀπόπειρα ἀνέλκυσης καὶ ἄλλων ἀρχαίων που διηγείται ὁ Βαλέριος Στάης σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Παναγιώτη Καββαδία, ἀπόπειρα ἢ ὁποῖα ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ κάποιον ἰδιώτη χρηματοδότη, που πιθανῶς σχετιζόταν μὲ τὸν Κυθήριο Ὑπουργὸ Παιδείας Σπυρ. Στάη, ἐξάδελφο τοῦ Βαλερίου.

Ἡ νέα ἄγνωστη προσπάθεια ἄρχισε στὶς 15 Νοεμβρίου 1901. Ὁ Στάης δὲν σημειώνει τὸ ἔτος στὴν ἐπιστολὴ του. Ἐπειδὴ ὅμως μνημονεύει τὸν Κουρουνιώτη ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπόπτης στὴν τελευταία περίοδο τῶν ἐρευνῶν, προκύπτει ὅτι τὸν διαδέχτηκε στὴν κοπιώδη ἐπιχείρηση ἢ ὁποῖα ἀποδείχτηκε καὶ ἄκαρπη.

Κατὰ τὶς ἐργασίες ἀνέλκυσης, τὶς μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1901, τὸ κράτος διέθεσε πλοῖα τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ συμβολὴ τους ὑπῆρξε ἀποφασιστικὴ, γιατί οἱ Συμαῖοι δύτες, σφουγγαράδες κυρίως, δὲν διέθεταν παρὰ πλοιάρια ἀκατάλληλα γιὰ ἀνέλκυση μεγάλων βαρῶν. Ὅπως διηγεῖται ὁ Στάης, τὸ Πολεμικὸ Ναυτικὸ διέθεσε τὴν «Κανονιοφόρο Α΄» γιὰ νὰ τὸν μεταφέρει μὲ τὴ συντροφιά του, τὸν κ. Λεωνίδα, στὰ Ἀντικύθηρα ὅπου τοὺς ἐγκατέλειψε. Ἡ νέα προσπάθεια λοιπόν, καθαρὰ ἰδιωτικὴ, ἦταν καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία γιατί ἔλειπαν τὰ ἀναγκαῖα μηχανικὰ μέσα καὶ οἱ δύτες ἦταν ὅλοι κι ὅλοι «3 μόρτιδες». Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Στάη ἀπευθύνθηκε πρὸς τὸν Καββαδία στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ὅπου βρέθηκε ἀνάμεσα σὲ ἄσχετα μεταξύ τους ἔγγραφα.

«Ἐν Ἀντικυθήροις 24 Νοεμβρ. [1901] Φίλε κ. Καββαδία, Δὲν παραπονοῦμαι κανενὸς διότι μόνος μου ἠθέλησα νὰ ἔλθω. Δὲν ἐφανταζόμην ὅμως ποτὲ ὅτι ἡ Κυβέρνησις (καὶ σεῖς οἱ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερόμενοι τῆς Γεν. Ἐφορείας) ἤθελε μὲ ἐγκαταλίπη οὕτως εἰς τὴν σκληρὰν τύχην μας... ἄνευ οὐδεμιᾶς βοήθειας. Ἐξεύρετε βεβαίως ὅτι ἡ κανονιοφόρος Α΄ ἀφοῦ ἐκινδύνευσε νὰ πνιγῆ μεταφέρουσά μας εἰς Ἀντικύθηρα τὴν δευτέραν φοράν (τὴν 15ην Νοεμβρίου) διότι τὴν πρώτην ἤλθομεν καλῶς, ἀλλὰ μὴ εὐρόντες τὰ πλοιάρια ἐδῶ ἀπήλθομεν εἰς Κύθηρα καὶ ἐμείναμεν εἰς Αὐλέμονα ἀποκλεισμένοι 4 ἡμέρας — μᾶς ἀπεβίβασεν ἐδῶ καὶ... ἀπήλθον προὐ δέκα ἤδη ἡμερῶν χωρὶς νὰ φροντίσῃ κανεὶς πλέον περὶ ἡμῶν. Δὲν ἤξεύρομεν τί γίνεται ὁ κόσμος, διότι οὔτε πλοιάρια ὑπάρχουν διὰ νὰ στείλωμεν εἰς Κύθηρα! στεροῦμεθα δὲ καὶ τοῦ ἄρτου αὐτοῦ!! Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ γελαῖς εἰς βάρος μου καὶ ἔχεις δίκην διότι διέπραξα τρέλλαν ἀσύγγνωστον εἰς τὴν ἡλικίαν μου!

Δὲν θὰ σὲ ἐμποδίσῃ ὅμως ἐλπίζω, νὰ φροντίσῃς περὶ τῆς σωτηρίας μου, διότι ἐὰν μείνω ἐδῶ 15 ἔτι ἡμέρας βεβαίως δὲν θὰ ἐπανέλθω ὑγιῆς. Ἡ στενοχωρία μου δὲν περιγράφεται, διότι ἐκτὸς τῆς τάλαιπωρίας, τῆς ἀνηκούστου, ἦν τραβῶ μὲ βασανίζει ἡ ἀργία, διότι δὲν ἐπῆρα βιβλία μαζί μου καὶ δὲν ἤξεύρω πῶς νὰ διέλθω τὸν καιρὸν μου εἰς βράχον ὅπου οὔτε δρόμος κἄν ὑπάρχει. Βρέχει δὲ ἀδικόπως. Ἐνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐναντίου ἀνέμου δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐργασθῶμεν διὰ τὴν ἀνέλκυσιν. Σημειώνετε ὅτι μόνον 2 ὥρας μέχρι τοῦδε (ἐντὸς 18 ἡμερῶν) κατωρθώσαμεν νὰ ἐργασθῶμεν μόνον, καὶ κατὰ ταύτας οὐδὲν ἀνεϊλκύσθη διότι οἱ δῦται δὲν κατώρθωσαν νὰ κατέλθουν εἰς τὸ προσῆκον βάθος (ὡς λέγουν). Περιμένομεν λοιπὸν τὴν εὐκαιρίαν ὅπως ἐπαναλάβωμεν τὴν ἐργασίαν. Φοβοῦμαι ὅμως ὅτι πολὺ μικρὰ πράγματα θὰ κατορθώσωμεν, διότι τὸ μηχάνημα εἶναι (κατὰ τὴν γνώμην μου) ἐλαττωματικόν.

Ὁ Λεωνίδας, ἐννοεῖται, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πλήρης αἰσιοδοξίας μὲ ὅλα τὰ προσκόμματα καὶ τὰς δυσκολίας καὶ τοὺς κινδύνους (διότι παρ' ὀλίγον προχθὲς ἐχάνετο τὸ ἐν πλοῖον ἔνεκα τῆς τρικυμίας) καὶ τὸ ἀκαταλόγιστον τοῦ πληρώματος. Οἱ δῦται του (3 μόρτιδες) εἶναι πάντα σχεδὸν μεθυσμένοι καὶ συμβαίνουν σκηναὶ τρομακτικαὶ ἅς θὰ σοὶ διηγηθῶ ἵνα φρίξῃς. Σὲ παρακαλῶ ὅμως περὶ αὐτῶν ὄλων νὰ μὴ εἴπης τίποτε οὔτε εἰς τὸν Σπῦρον αὐτόν, ἂν εἶναι ἤδη ὑπουργός, διότι δὲν ἐπιθυμῶ νὰ γνωσθῶσιν ἀπὸ ἐμὲ τοιαῦτα πράγματα εἰς βάρος τοῦ εὐγενεστάτου ἀληθῶς καὶ ἀγαθωτάτου κ. Λεωνίδα, ὅστις ἔπесе πάντως θῦμα ἀνοήτων εἰσηγήσεων καὶ συμβουλῶν, δαπανήσας ἤδη μεγάλα ποσά. Ὡς εἶπον ὅμως ἐξακολουθεῖ αἰσιοδοξῶν καὶ ἐλπίζει πολλὰ... ἀπὸ τὴν τύχην, ἥτις, μέχρις ὥρας τουλάχιστον, φαίνεται ἐλάχιστα αὐτὸν εὐνοοῦσα. Ἐγώ,

ὁμολογῶ, ὅτι ἔχω ἀπελπισθῆ. Εἶθε νὰ διαψευσθῶ. Ἄλλ' ὡς βαίνουν τὰ πράγματα ἢ ὑπόθεσις αὐτῆ θὰ παραταθῆ πολὺ, ἐγὼ δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ παραμείνω ἐπὶ μῆνας ἐδῶ. Διότι ἔχω καὶ ἐργασίας αὐτοῦ καὶ ὑποθέσεις οἰκογενειακὰς αἰτινες δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ μένω ἐδῶ περιμένων τὴν μεταστροφὴν τῆς τύχης τοῦ κ. Λεωνίδα. Αὐτὸς θὰ μείνῃ, λέγει, ὅλον τὸν χειμῶνα! Φρόντισον λοιπόν, σὲ παρακαλῶ θερμῶς, νὰ με ἀντικαταστήσης ὅπωςδὴποτε, διότι θὰ ἐγκαταλείψω ἐξ ἅπαντος καὶ τὸν Λεωνίδα καὶ τὰ ἀρχαῖα καὶ θὰ ἔλθω εἰς Ἀθήνας, ὅπως ὁ Λεονάρδος ἄλλοτε. Φρονῶ ὅμως σπουδαίως ὅτι δὲν ὑπάρχει ποσῶς ἀνάγκη ἐφόρου. Ἐνας καλὸς ἐπιστάτης ἐπαρκεῖ πληρέστατα, ὅπως λ.χ. ὁ Ἄντ. Κρητικός. Ἐπίσης ὁ Κλαυδιανὸς θὰ ἦτο κατάλληλος ἐὰν ἐδέχετο νὰ ἔλθῃ μὲ μικρὸν ἐπίδομα. Ἐφορος ὅμως, οἰοσδὴποτε, καταδικαζόμενος εἰς τοιοῦτον φρικαλέον βίον ἀργίας καὶ ἀπελπισίας, εἶναι ἐγκλημα. Καὶ εἶχε δίκην ὁ δυστυχὴς Κουρουγιώτης. Ἐλπίζω ὅτι κατόπιν τῆς ἐπιστολῆς μου αὐτῆς, ἦν κύριος οἶδε πότε θὰ κατορθώσω νὰ στείλω εἰς Κύθηρα ἢ εἰς Κρήτην διὰ πλοιαρίου, θὰ φροντίσης ὡς φίλος νὰ με σώσης ἀνακαλῶν με καὶ ἐνεργῶν ὅπως ἀποσταλῆ πλοῖον ἐδῶ ἵνα συκοινωνῶμεν μὲ τὸν κόσμον, διότι ἐπὶ τέλους δὲν διεπράξαμεν καὶ κανένα κακούργημα, διὰ νὰ τιμωρούμεθα οὕτω. Σὲ ἀσπάζομαι φιλικῶς Β. Στάης.

Ἐγγραφοὺν δὲν στέλλω διότι δὲν θὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὡς δὲν ἐλήφθησαν τὰ τηλεγραφήματά μου».

Ὁ Βαλέριος Στάης (1857-1923), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ Διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (1855-1922), ἀνήκει στὴν τρίτη γενεὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων τοῦ 19ου αἰ., ἐκείνων ποὺ σπούδασαν καὶ μελέτησαν συστηματικὰ τὴν ἀρχαιολογία στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Γερμανία, ὅπως ὁ Τσουντας καὶ ὁ Καββαδίας. Τὴν ἀρχαιολογικὴ του δράση περιγράφει ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος (*Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* 1923, 113-118).

Ὁ Παναγιώτης Καββαδίας (1850-1928), Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1885-1909), πρὸς τὸν ὁποῖο ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολή, ἀποτελεῖ πληθωρικὴ προσωπικότητα ἄξια ἰδιαίτερης μονογραφίας (βλ. *Ἱστορία Ἀ. Ἐτ.*, 82-84· 108-111· 122-123· 282-284). Ὁ Στάης ἦταν εὐνοούμενός του Ἐφορος σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν Βασίλειο Λεονάρδο (1857-1930), Ἐφορο τῶν Ἀρχαιοτήτων, Διευθυντὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (1911-1914), Διευθυντὴ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου καὶ δεινὸ Ἐπιγραφικό. Ἡ μνεῖα του στὴν ἐπιστολὴ ὑπονοεῖ κάτι τὸ δυσμενὲς γιὰ τὸν Λεονάρδο, γιὰτι οἱ σχέσεις τους δὲν ἦταν ποτὲ ἐγκάρδιες. Σύμφωνα μὲ μεταγενέστερη σημείωση τοῦ Λεονάρδου (25-1-1910) «Ἐν Νομισμ. Μουσείῳ ὁ Σβορώνος εἶπε ὅτι ὁ Στάης εἶπε ἕνα μόνον ἐχθρὸν

ἔχω, τὸν Λεονάρδον» καὶ ἐπεξηγεῖ ὁ Λ. «προκειμένου περὶ συμβιβασμοῦ ὃν θέλει ὁ Καββαδ., δηλ. νὰ μείνη Γεν. Ἐφορ. καὶ νὰ ἰδρυθῇ Ἄρχ. Συμβούλιον». Ὁ Λεονάρδος ἀναφέρεται στὰ γεγονότα ποὺ προκάλεσαν τὴν πτώση τοῦ Καββαδία, μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Γουδῆ, καὶ ἀποκαλύπτει ἕναν ἐλιγμὸ τοῦ Καββαδία γιὰ νὰ προσεταιριστεῖ τοὺς δυσσεσητημένους ἀρχαιολόγους.

Ὁ Κωνσταντῖνος Κουρουνώτης (1872-1945) διετέλεσε Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, Διευθυντὴς τῆς Ὑπηρεσίας καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου.

Τὸ ναυάγιο τῶν Ἀντικυθέρων εἶχε ἀπασχολήσει τὸν ἀθηναϊκὸ τύπο ἐπὶ μεγάλο χρονικὸ διάστημα. Μικρὸ σημεῖωμα σχετικὸ μὲ αὐτὸ ἔχω δημοσιεύσει (ΕΔΑΕ 9, 24).

B.X.Π.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΣ «ΘΗΣΑΥΡΟΣ» ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΤΟΥ 1876

Στὸ 5ο τεῦχος τοῦ ΕΔΑΕ εἶχα γράψει σχετικὰ μὲ τοὺς παλαιοὺς δεσμοὺς ποὺ ἐνώνουν τὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο μὲ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ποὺ προσέφερε στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, ὡς δωρεά, τὴ νομισματικὴ τῆς συλλογὴ στὸ Μουσεῖο.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ νομίσματα κι ὁ ἑλληνιστικὸς «θησαυρὸς» ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τοῦ ἀείμνηστου Στέφανου Κουμανούδη τὸ 1876 στὸ «ἐν ἄστει Ἀσκληπιεῖον τῶν Ἀθηναίων». Στὰ *Πρακτικὰ* τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1876-1877 ὁ ἀνασκαφέας τὰ ἀναφέρει ὡς «σωρὸς χαλκῶν νομισμάτων διαφόρων χρόνων». Ἐξάλλου ὁ Ἰωάννης Σβορώνος, ὁ ἐμπνευσμένος διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, ἀναφέρει σὲ ὑποσημείωση στὴ *Διεθνή Ἐφημερίδα Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας* τοῦ 1904 τὴν ὕπαρξη αὐτῶν τῶν νομισμάτων, μὲ τὴν ἐξῆς περιγραφὴ:

«Ὁ σωρὸς οὗτος κατεγράφη ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς ἐν ἔτει 1887 παραδόσεως ὑπὸ στοιχεῖον Η, 6 ὡς χίλια ὀκτακόσια ὀγδοήκοντα νομίσματα χαλκᾶ, ὀλοσχερῶς κατιωμένα καὶ ἄχρηστα (Εὔρημα Ἀσκληπιείου, ἔτος 1876).

Ἡ ἀναγνώρισις αὐτῶν εἶναι δυσχερεστάτη, διότι ἔχουσι τοσοῦτον ὑπὸ τῆς ὕγρασίας τοῦ παρὰ τὴν κρήνην τοῦ Ἀσκληπιείου ἐδάφους ἔνθα εὐρέθησαν σαθρωθῆ, ὥστε τὰ μὲν πέταλα αὐτῶν ἐφούσκωσαν ὡς σπόγγοι, οἱ δὲ τύποι ἐγένοντο ὀλοσχερῶς ἀδιάγνωστοι. Οὐχ ἤττον ὁμως ἠδυνήθησαν νὰ διακρίνω ὅτι τὸ σύνολον αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐξ ἀθηναϊκῶν παχέων χαλκῶν κερμάτων, ἐκ τῶν φερόντων ἀφ' ἑνὸς μὲν κεφαλῆν Ἀ-

θηνᾶς πρὸς δεξ., ἀφ' ἑτέρου δὲ Δία βαδίζοντα πρὸς δεξ. καὶ κεραυνὸν ἐξακοντίζοντα» (εἰκ. 1).

Ἡ μεγάλη ὅμως ὀξειδωσις τῶν νομισμάτων καὶ ὁ ἐκπληκτικὸς περιλάμπρος χρυσὸς βυζαντινὸς «θησαυρὸς» ποὺ βρέθηκε ταυτόχρονα μὲ τὸν ἑλληνιστικὸ ἦταν φυσικὸ νὰ ἐξουδετερώσουν, ἔστω καὶ ἐὰν ὑπῆρχε, ὅποιαδήποτε ἐντύπωση. Λησμονήθηκε λοιπὸν αὐτὸς σ' ἓνα ἀπὸ τὰ συρτάρια, ὅπου εἶχαν τοποθετηθεῖ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ διαβρωμένα νομίσματα τοῦ Μουσείου, μὲ τὴν ἔνδειξη «ἀχρηστα».

Πρὶν δύο χρόνια περίπου, μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἄρχισε στὸ ἐργαστήριο συντηρήσεως τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ὁ καθαρισμὸς αὐτῶν τῶν νομισμάτων ἀπὸ τῆ δ. Ντίνα Βλάχου, μὲ τὴν ἐπίβλεψη τῆς κ. Μαρίας Λυκιαρδοπούλου.

Εἰκ. 1

Οἱ προσπάθειες μηχανικοῦ καθαρισμοῦ τῶν νομισμάτων ἀπέβησαν ἄκαρπες λόγῳ τῆς μεγάλης σκληρότητας τῶν κρουσῶν. Ὑστερα ἀπὸ ἐπισταμένη ἔρευνα, δύο μέθοδοι κρίθηκαν καταλληλότερες καὶ στὴ συνέχεια ἐφαρμόστηκαν: α) Τὰ νομίσματα ποὺ παρουσίαζαν ρήγματα ἢ ἔντονα ἐξογκώματα καθαρίστηκαν μὲ τὴν μέθοδο τοῦ χημικοῦ καθαρισμοῦ. β) Τὰ νομίσματα, ὅμως, ποὺ ἦταν ἔντονα διαβρωμένα καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ μὴν περιέχουν καθόλου μεταλλικὸ πυρήνα ἢ νὰ ἔχει διασωθεῖ ἓνα μικρὸ μέρος του, καθαρίστηκαν μὲ μικροαμμοβολή. Τὰ ἔως τώρα ἀποτελέσματα τῶν δύο παραπάνω μεθόδων ἀποδείχτηκαν ἱκανοποιητικά, ἀφοῦ ἔγινε ἐφικτὴ ἡ ταύτιση ἑνὸς ἀρκετὰ μεγάλου ἀριθμοῦ νομισμάτων. Ἔως τώρα ἔχουν συντηρηθεῖ πεντακόσια περίπου νομίσματα τοῦ «θησαυροῦ» (εἰκ. 2 καὶ 3).

Ἄξιζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ πολυπληθέστερο «εὕρημα» αὐτῆς τῆς ἐποχῆς καὶ αὐτῆς τῆς συνθέσεως, δηλαδὴ χάλκινων

Εἰκ. 2

Εἰκ. 3

ἀθηναϊκῶν κοπῶν τοῦ 2ου καὶ 1ου αἰ. π.Χ., ποὺ βρέθηκε στὴν Ἄττικὴ, ἐφόσον ἐκεῖνο τοῦ Πειραιᾶ τοῦ 1926 περιέχει 1716 νομίσματα (IGCH 316). Μὲ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ καθαρισμοῦ θὰ προστεθεῖ ἕνας ἀκόμη σημαντικὸς κρίκος στὴν ἀλυσίδα τῶν ἀττικῶν «θησαυρῶν» τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου.

Μ.Οἰ.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἡ Ἑταιρεία ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἐφόρους μεταχειριζόταν στίς ἀνασκαφές της καὶ ἐπιστάτες ἀπὸ τοὺς ὁποίους γνωστότερος ὑπῆρξε ὁ δημοδιδάσκαλος Ἐπαμ. Κορομάντζος, ὁ ὁποῖος ἐργάστηκε ἀρχικὰ στὴ Θήβα, ὅπου ἦταν καὶ ἡ οἰκογένειά του, καὶ μόρφωσε κάποια μέθοδο μετὰ τὶς ὁδηγίες τοῦ Σταματάκη, κατόπιν στὴν Ἐπίδαυρο, ἐπιστάτης τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καββαδία ἐπὶ πολλὰ χρόνια καὶ τέλος πάλι στὴ Θήβα. Διάδοχός του στὴν Ἐπίδαυρο ὑπῆρξε ὁ Κωνστ. Κοντόπουλος, Πόντιος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, δηλαδὴ πτυχιούχος τῆς Φιλοσοφικῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε σύντομη ἀλλὰ ἀρκετὰ ταραχώδη σταδιοδρομία στὴν Ἑταιρεία.

Τὸν Κοντόπουλο πρότειναν ὡς διάδοχο τοῦ Κορομάντζου στὴν Ἐπίδαυρο ὁ Μιστριώτης καὶ ἄλλοι σύμβουλοι, πρόταση τὴν ὁποία δέχτηκε ὁ Καββαδίας μετὰ ἀρκετὸ σκεπτικισμό, δίκαιο ὅπως ἀποδείχτηκε, γιὰτὶ σχεδὸν προφητικὰ πρόβλεψε τί θὰ γινόταν πολὺ σύντομα: *Οὔτε προέτεινα τινὰ οὔτε ἀντίρρησησιν ἔφερον κατὰ τοῦ προταθέντος, φοβοῦμαι ὅμως μήπως ὁ Κοντόπουλος εὐκίνητος ὢν καὶ εὐφάνταστος δὲν περιορισθῆ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τοῦ διευθύνοντος αὐτάς, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὑπεύθυνοι θὰ εἶναι οἱ προτείναντες αὐτόν, οἵτινες δεόν νὰ καταστήσωσιν αὐτόν προσεκτικόν* (Πρακτ. Συμβ. Ἄρχ. Ἑταιρ. (=ΠΣΑΕ) 20 Αὐγ. 1896).

Ὁ Κοντόπουλος δὲν ἀρεσκόταν στὴ ζωὴ τῆς τότε πρωτόγονης καὶ ἐρημικῆς Ἐπιδάουρου· ἐπιθυμία του σφοδρῆ ἦταν νὰ γυρίσει στὴν Ἀθήνα, ὡς ἐπόπτης τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματά του γιὰ νὰ πείσει τὸ Συμβούλιο ἦταν οἱ βιοτικὲς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπισε, ὅπως μετὰ πολὺ χιοῦμορ τὶς ἐκθέτει μετὰ ἀναφορὰ του στὸν Τσιβανόπουλο (Ἀρχεῖο Ἄρχ. Ἑταιρ. (=ΑΑΕ) 484/15 Ὀκτ. 1896): *Κατὰ τὴν βραχεῖαν ὑμῖν ἐνταῦθα διαμονὴν σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μετὰ ἠρώτησεν «πῶς περνῶ μετὰ τὰ τροφίμα», καὶ ὡμολόγησα ὅτι πλὴν τῶν ὠδῶν οὐδὲν ἄλλο εὐρίσκω, ὃ δύναμαι νὰ λαμβάνω ὡς τροφήν καὶ ταῦτα ἐξ ἀνάγκης, διότι πλὴν τοῦ γάλακτος πάντα τὰ ἄλλα εἰσὶν οὐχὶ ὑγιεινὰ δι' ἐμέ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου ἐνταῦθα οὐδὲ σταγόνα γάλακτος εἶδον, διότι αἱ Λιγουριώτικαι αἰγες, μὴ οὔσαι Μαλτζέζικαι, ὡς λέγουσιν ἐνταῦθα, δὲν γεννῶσι τέσσαρας μῆνας τοῦ ἔτους, καὶ ἀκριβῶς ἔφθασα ἐνταῦθα, ἐν ᾧ χρόνῳ δὲν γεννῶσι, καὶ πρέπει νὰ περιμεῖνω ὀλόκληρον μῆνα, ἕως οὗ ἴδω τὸ γάλα, ἀλλὰ πλὴν τούτου ἐπὶ δέκα πέντε ἤδη ἡμέρας οὐδὲ τεμάχιον λευκοῦ ἄρτου εἶδον, διότι τὸ τῶν Λιγουριωτῶν εἶναι μέλαν ὀλίγον τι κρεῖττον τοῦ στρατιωτικοῦ μέλανος ἄρτου τῆς Ρωσσίας.*

Τὴν ἀνάκλησή του στὴν Ἀθήνα τὴν πέτυχε μετὰ ἀρνητικὸν τρόπο.

Μόλις τὸ Συμβούλιο πληροφορήθηκε ἀπὸ ἀναφορά του ὅτι ἔκαμε αὐτοβούλως ἀνασκαφὲς στὸ Κυνόρτιο καὶ πειθόμενον ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεώς του ὅτι οὗτος δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ πλέον ὑπηρεσίαν ἐν Ἐπιδαύρῳ συμφώνως τῷ Ὁργανισμῷ τὸν ἀνακάλεσε στὴν Ἀθήνα (ΠΣΑΕ 2 Ἰαν. 1897· βλ. ΠΑΕ 1896, 31-32) καὶ τὸν τοποθετεῖ, ἔπειτα ἀπὸ πρόταση τοῦ Ἄντ. Οἰκονόμου, ἐπιστάτῃ στὶς ἀνασκαφὲς τοῦ Κεραμεικοῦ, κατὰ τὴν ἐπιθυμία του (ΠΣΑΕ 28 Ἰαν. 1897).

Δύο μῆνες ἀργότερα τὸ Συμβούλιο ἀπασχολεῖται μὲ ἐπιστολὴ τοῦ Κοντόπουλου· αὐτὸς διαμαρτύρεται ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως τῆς ἀρμόδιας κρατικῆς ἐπιτροπῆς μὲ τὴν ὁποία δόθηκε, στὸν ὑψηγῆτῃ τῆς Θεολογίας Δέρβο, ἄδεια λατομίας στὸν Λυκαβηττό. Ὁ β' Ἀντιπρόεδρος Νικολαΐδης *ισχυρίσθη ὅτι καλῶς ἔπραξεν ἡ ἐπιτροπὴ ἀποφανθεῖσα ὑπὲρ τῆς λατομίας εἰς ἐκεῖνα τὰ ὑψώματα, διότι δὲν ἔχουσι ταῦτα ἀρχαιολογικὴν σημασίαν καὶ διότι αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν προορίσει αὐτὰ πρὸς λατομίαν.* Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Κοντόπουλου, ὁ ὁποῖος δέκα χρόνια πρὶν ὑπερασπίστηκε σθεναρὰ τοὺς λόφους τῆς Ἀθήνας, διαβιβάστηκε στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας (ΠΣΑΕ 27 Μαρτ. 1897).

Ἡ παραμονὴ τοῦ Κοντόπουλου στὴν Ἀθήνα δὲν διήρκεσε πολὺ. Σύντομα τὸ Συμβούλιο τὸν τοποθετεῖ στὴ Λυκόσουρα ὡς ἐπιστάτῃ τῶν ἀνασκαφῶν, μὲ ἐπόπτες τὸν Ἄντ. Οἰκονόμο καὶ τὸν Β. Λεονάρδο (ΠΣΑΕ 4 Ἰουν. 1897· βλ. καὶ ΠΑΕ 1897, 28). Μὲ ἀναφορὰ του (ΑΑΕ 20/13 Ἰαν. 1898) ὑποδεικνύει στὸ Συμβούλιο ποιὲς ἐργασίες πρέπει νὰ γίνουν στὴ Λυκόσουρα γιὰ νὰ ἐρευνηθεῖ ἐντελῶς ὁ χῶρος. Ὁ Κοντόπουλος ἐκτελεῖ καὶ τὸ 1898 τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Λυκόσουρας (ΠΣΑΕ 29 Ἰαν. 1898· ΠΑΕ 1898, 16-17) ἀλλὰ ἤδη μὲ ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου (ΠΣΑΕ 29 Ἀπρ. 1898) διορίζεται γενικὸς ἐπιστάτῃς τῶν ἀνασκαφῶν ποὺ γίνονταν στὴν Ἀθήνα. Τὸ Συμβούλιο καταρτίζει εἰδικὸ κανονισμὸ ἐκτελέσεως τῶν ἔργων καὶ διαχειρίσεως τῶν πιστώσεων καὶ τὸν ὑποχρεώνει σὲ ὑποβολὴ ἐβδομαδιαίων ἀναφορῶν, οἱ ὁποῖες σώζονται σὲ ἀφθονία στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἑταιρείας.

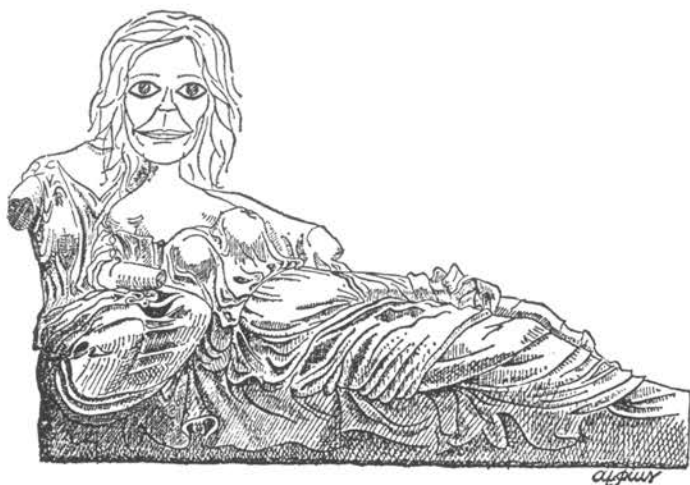
Οἱ σχέσεις τοῦ Κοντόπουλου μὲ τὸν Καββαδία δὲν ἦταν καλές, τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Καββαδία κατὰ τὴ συνεδρίαση τοῦ Συμβουλίου τῆς 20 Αὐγ. 1896, καὶ ἐπιδεινώθηκαν κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Κοντόπουλου. Τότε εἶχε τὴν εὐκαιρία ὁ τελευταῖος νὰ γνωρίσει τὸν αὐταρχικὸ χαρακτήρα τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας πρὸς τὸν ὁποῖο ἤλθε σὲ προστριβές. Τὶς μεγάλες ἀντιρρήσεις του πρὸς τὸν τρόπο διοίκησης καὶ ἐνέργειας τοῦ Καββαδία ἐξέφρασε μὲ δημοσιεύματά του σὲ ἐφημερίδα δική του, τὴν *Μάστιγα*, τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1899 μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κοντόπουλου τυπώθηκαν τρία, συνολικά, φύλλα. Στὸ πρῶτο ὅπως φαίνεται φύλλο (ἡ ἐφημερίδα τοῦ Κοντόπουλου δὲν ὑπάρχει στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Γνώση τοῦ τίτλου της καὶ ἄλλων λεπτομερειῶν ἔχω ἀπὸ τὸν Μπίρη γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. παρακάτω)

δημοσίευσε *ένυπόγραφον λίβελλον κατά τοῦ γραμματέως τῆς Ἑταιρείας περιέχοντα πλείστας ὕβρεις καὶ κατηγορίας ἀσυστάτους· ὁ δὲ Στάης ἀνεκοίνωσε ὅτι παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ α' ἀντιπροέδρου νὰ δηλώσῃ εἰς τὸ Συμβούλιον, ὅτι λυπεῖται μὴ δυνάμενος νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν συνεδρίαν, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὴν γνώμην του πρέπει νὰ ἀπολυθῇ ἀμέσως τῆς ὑπηρεσίας ὁ ἐξυβρίσας τὸν γραμματέα ὑπάλληλος (ΠΣΑΕ 21 Ἰουν. 1899). Ὁ Κοντόπουλος ἀπολύθηκε, φυσικά, ὁμόφωνα χωρὶς νὰ παύσει τὴ δράση του. Σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ὄχι πολὺ γνωστὴ παράφραση τοῦ λατινικοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Byron γιὰ τὸν Ἑλγιν, τὴν ὁποία παραθέτει ὁ Μπίρης (*Αἰ τοπωνυμῖαι τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν*, Ἀθῆναι 1971, σ. 15): *Εἷς τινὰ τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος ἔχει ἀναγραφῆ τὸ γνωστὸν τοῖς πᾶσι Quod non fecerunt Goti, hoc fecerunt Scoti. Ἐγὼ λέγω, Quod non fecerunt Goti et Scoti, hoc fecit Kavvadias Panagioti.**

Ἡ γνώμη τοῦ Κοντόπουλου γιὰ τὸν Καββαδία δὲν ἦταν ἐξ ἀρχῆς κακὴ. Σὲ δημοσίευσμά του τοῦ 1895 (*Νέα Ἐφημερίς* 24 Ἰαν. 1895) ὕμνει σχεδὸν τὸ νέο καθεστῶς τῆς Ἑταιρείας καὶ βρῖσκει ὅτι τὸ σπουδαιότατον καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ νέᾳ καταστάσει τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἔγκειται ἐν τῷ εὐστόχῳ ἀληθῶς συνδυασμῷ τῆς παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ τῆς παιδείας γενικῆς ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων μετὰ τοῦ συμβουλίου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ γενικοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καββαδία ὡς γραμματέως τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας. Ὁ Καββαδίας εἶναι ὁ πεφημισμένος ἀρχαιολόγος ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν φιλάρχαιον νομικὸν Τσιβανόπουλο θὰ δώσουν νέα ὄρμη στὴν Ἑταιρεία μετὰ ἐνέργειες σωτήριες γιὰ τὰ ἀρχαῖα.

Τὶς ἀψιμαχίες του μετὰ τὴν Ἑταιρεία καὶ τὸν Καββαδία ὁ Κοντόπουλος ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1898. Μετὰ ἄρθρο του σὲ ἐφημερίδα (*Νεολόγος* 14 Μαρτ. 1898) κατηγορεῖ τὴν Γενικὴ Ἐφορεία γιὰ τὴν κατάστασιν τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑταιρεία, ἡ ὁποία ἀντὶ νὰ κάμει ἀνασκαφὴ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἀκαδημία ξοδεύει τὰ χρήματά της καὶ κατασκευάζει πολυτάλαντον *ἐνδιαίτημα ἀνυπάρκτων ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολόγων.*

Ὁ Κοντόπουλος ζήτησε κατ' ἐπανάληψιν συνδρομὴ ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία γιὰ τὴν ἔκδοσιν βιβλίων του (*Τὸ Ἑλληνικὸν Κάλλος· Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος τῶν Ἑλλήνων*). Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Καββαδία ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία, τὸ 1909 ζήτησε (*ΑΑΕ* 333/15 Δεκ. 1909) νὰ τὸν ἐκλέξουν πάλι ἑταῖρο καὶ νὰ τὸν προσλάβουν ἐπίσης στὴν ὑπηρεσίαν της (*ΑΑΕ* 342/18 Δεκ. 1909). Ἡ ἐκλογὴ του ὡς ἑταῖρου ἔγινε αὐθημερὸν (*ΠΣΑΕ* 19 Δεκ. 1909).

Ἡ προσπάθεια τῆς πρώην Ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ κυρίας Μελίνας Μερκούρη γιὰ τὴν ἀπόδοση στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τοὺς Ἕγγλους, τῶν γλυπτῶν τοῦ Παρθενῶνος προβλήθηκε ἔντονα στὶς ἐφημερίδες οἱ ὁποῖες εἶδαν τὸ ἐγχείρημα καὶ ἀπὸ τὴν χιουμουριστικὴ πλευρά. Ἐδῶ ἡ κυρία Μερκούρη εἰκονίζεται ὡς ἡ Ἀφροδίτη τοῦ ἀνατολικοῦ αἰτώματος τοῦ Παρθενῶνος (*Καθημερινή*, 2 Ἰανουαρίου 1984).

Τὸ ἐλληνικὸ αἶτημα γιὰ τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενῶνος συγκίνησε ... καὶ τοὺς Ἕγγλους. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος Neil Kinnock εἶχε δηλώσει πὼς «τὰ μάρμαρα εἶναι ἐλληνικὰ καὶ θὰ τὰ ἐπιστρέψουμε στὸν Παρθενῶνα, ὅταν γίνουμε κυβέρνηση», κάτι ποὺ δὲν ἄρεσε στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐδῶ γελοιογραφία τῆς ἐφημερίδας τοῦ Λονδίνου *Sunday Telegraph* (Ἰανουάριος 1984).

Ἐπικαιρότητα

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1990 τὸ Ἡράκλειο τίμησε ξανά ἓνα μεγάλο του τέκνο, κάνοντας μὲ ἐπίσημη τελετὴ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδη.

Ἡ προτομὴ ἔγινε μὲ δωρεὰ τῆς κ. Χρυσούλας Ἀνδροκλῆ Ξανθουδίδη, χήρας τοῦ ἀνηψιοῦ τοῦ σοφοῦ ἀρχαιολόγου, ἡ ὁποία συνεχίζοντας τὴν παράδοση τοῦ συζύγου της συντηρεῖ εὐλαβικὰ τὴ μνήμη τοῦ θείου της μὲ δωρεὰς καὶ ἐκδόσεις.

Εἶναι ἔργο τοῦ καταξιωμένου Ἡρακλειώτη γλύπτη Μανόλη Τζομπανάκη, ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη φιλοτεχνήσει τὸ ἀνάγλυφο μετάλλιο μὲ τὴ μορφή τοῦ Ξανθουδίδη πού κοσμεῖ τὴν ἐνετικὴ Λότζια. Τώρα χρειάστηκε νέος προβληματισμὸς γιὰ τὸ περίοπτο ἔργο. Ἦταν πρόκληση γιὰ τὸν καλλιτέχνη νὰ συγκεράσει τὶς δικές του πλαστικὲς ἀντιλήψεις, πού τὸν ἔχουν ὀδηγήσει ἀπὸ καιρὸ σὲ πιὸ ἀφηρημένες μορφές, μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς δωρήτριας νὰ ἀποδοθοῦν ὅσον τὸ δυνατόν πιὸ πιστὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μορφῆς τοῦ Ξανθουδίδη.

Χωρίς καθόλου νὰ προδώσει τὶς ἀρχές του, ὁ Μανόλης Τζομπανάκης κατόρθωσε νὰ δώσει μιὰ προτομὴ ποὺ εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἕνα δυνατὸ ἔργο τέχνης καὶ ταυτόχρονα περικλείει τὴν ὄψη, τὸ ὕφος καὶ τὸ ἦθος τοῦ Ξανθουδίδη. Κρατώντας μόνο τὰ οὐσιώδη, ἀναχώνεψε τὰ χαρακτηριστικά του σὲ πλαστικὲς φόρμες, ποὺ ἴσως ξενίσουν ὄσους περιμέναν μιὰ «φωτογραφικὴ» ἀπεικόνιση.

Τὰ ὑλικά εἶναι τὰ ἀγαπημένα τοῦ Τζομπανάκη. Ὁ χαλκὸς τῆς προτομῆς συνδυάζεται ἄρμονικὰ μὲ τὸ πρασινωπὸ τσιμέντο καὶ τὶς χαλύβδινες νευρώσεις τοῦ πεσσοῦ τῆς βάσης, ποὺ ἡ μαγικὴ σμίλη τοῦ καλλιτέχνη ζωντάνεψε σὲ διαχρονικὸ ἔνδυμα-τήβεννο τοῦ σοφοῦ Δωριέα.

Ἔτσι ὁ Ξανθουδίδης κέρδισε μιὰ δευτέρη ἀθανασία μέσα ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα τῆς τέχνης. Ἡ μορφή του ἀναδύθηκε καὶ πάλι στὸ ἴδιο περὶπου σημεῖο, ὅπου μιὰ μέρα τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1928 εἶχε πέσει νεκρὸς, προδομένος ἀπὸ τὴν πληγωμένη του καρδιά.

Στέκεται στὴν παρυφὴ τῆς ὁμώνυμῆς του ὁδοῦ, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Μουσείου, κουστωδὸς ἀκοίμητος τῶν θησαυρῶν του, ὑπόδειγμα καὶ ἔλεγχος γιὰ τοὺς νεώτερος ἐπιστήμονες ποὺ ἔχουν τὴ βαριά εὐθύνη νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο του.

Ὅμως ἡ τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων συνοδεύτηκε καὶ ἀπὸ ἕνα ἐκδοτικὸ γεγονός πολὺ χρήσιμο γιὰ τοὺς μελετητὲς τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Πάλι μὲ χορηγία τῆς κ. Χ. Ξανθουδίδη ὁ καθηγητὴς Θεοχάρης Δετοράκης συνέταξε τὴ «Βιογραφία καὶ βιβλιογραφία τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδη». Στὶς σελίδες τοῦ μικροῦ τόμου περιλαμβάνονται στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση τοῦ Ξανθουδίδη, καθὼς καὶ ἐπιλογὴ ἀπὸ σειρὰ σημαντικῶν ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν.

Ἐπάρχει ἐπίσης ὁ ἐντυπωσιακὰ μακρὸς κατάλογος τῶν τίτλων τῶν αὐτοτελῶν συγγραμμάτων ἢ τῶν μελετῶν τοῦ Ξανθουδίδη, μεγάλο μέρος τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν οἱ δημοσιεύσεις τῶν γόνιμων ἀνασκαφῶν ποὺ πραγματοποίησε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Ἀλλὰ γιὰ τοὺς στενοὺς δεσμοὺς τοῦ σοφοῦ κρητολόγου μὲ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία καὶ τὶς ἀνασκαφὲς ποὺ πραγματοποίησε γιὰ λογαριασμό της ἐλπίζουμε νὰ ἐπανέλθομε μὲ κάποιο ἄλλο σημεῖωμα.

X.B.K.

Δ' ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀπὸ τὶς 17 ὠς τὶς 19 Ἰανουαρίου 1991 πραγματοποιήθηκε ἡ καθιερωμένη πλέον ἐτήσια συνάντηση τῶν Ἀρχαιολόγων τῆς Βορείου Ἑλλά-

δος στην αίθουσα τελετών του Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τὴν ἑναρξη τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς Συνάντησης τίμησαν μετὴν παρουσίας τους ὁ Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητῆς κ. Ἀντώνης Τρακατέλλης καὶ ἐκπρόσωποι τοῦ Ὑπουργείου Βορείου Ἑλλάδος. Ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ κ. Τζαννῆς Τζαννετάκης μετὴ τὴ σύζυγό του παρακολούθησε τὴν ἀπογευματινὴ συνεδρία τῆς 18ης Ἰανουαρίου. Ὁ Πρόεδρος τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου καθηγητῆς Helmut Kyrieleis καὶ ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard κ. David Mitten παρακολούθησαν ἐπίσης τὶς ἐργασίες.

Οἱ ἀνακοινώσεις τῶν ἀρχαιολόγων ἀφοροῦσαν στὴν ἐνημέρωση τοῦ ἀκροατηρίου, πού τὸ ἀποτελοῦσαν ἀρχαιολόγοι, ἀπόφοιτοι τοῦ Τομέα Ἀρχαιολογίας καὶ φοιτητές, γιὰ τὰ πρῶτα ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἀνασκαφικὴ δραστηριότητα τοῦ περασμένου ἔτους. Παρ' ὄλη τὴν ἔνταση καὶ τὸν προβληματισμὸ πού ἐπικρατοῦσε λόγω τῶν γεγονότων τοῦ Περσικοῦ κόλπου, οἱ ἀνακοινώσεις προκάλεσαν ζωηρὸ ἐνδιαφέρον καὶ συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὸ τραπέζι μετὰ τὰ νόστιμα ἐδέσματα καὶ τὸν καφέ πού προσέφεραν οἱ διοργανωτὲς (ΥΠΠΟ, ΥΒΕ καὶ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) τῆς Συνάντησης στὰ διαλείμματα. Ἄλλωστε ἦταν ἡ μόνη εὐκαιρία γιὰ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων, ἀφοῦ τὸ πλῆθος τῶν ἀνακοινώσεων καὶ τὸ καθορισμένο πρόγραμμα δὲν παρείχαν δυνατότητα διαλόγου ἢ παρεμβάσεων.

Οἱ ἀνακοινώσεις παρουσιάστηκαν κατὰ γεωγραφικὲς ἐνότητες: Δυτικῆς Μακεδονίας, Κεντρικῆς Μακεδονίας-Χαλκιδικῆς, Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, καὶ κάλυπταν χρονικὸ διάστημα πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴ Νεολιθικὴ περίοδο καὶ ἔφθανε ὡς τὴν Ὑστατὴ Βυζαντινὴ. Μιὰ ζωηρὴ νότα αἰσιοδοξίας γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας μέσα στὶς ἀντίξοες συνθήκες ἐργασίας πού ἐπικρατοῦν σήμερα καὶ στὶς ὁποῖες ἀναφέρθηκαν οἱ περισσότεροὶ ὁμιλητές, ἦταν ὅτι ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες ἀνακοινώσεις ἔγιναν ἀπὸ νέους ἀρχαιολόγους (οἱ μισοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἤδη εἶχαν ἀπολυθεῖ ἀπὸ τὶς Ἐφορεῖες στὶς ὁποῖες ἐργάζονταν ἐλλείψει πιστώσεων!).

Τὰ εὐρήματα τῆς Βεργίνας, τὰ τελευταῖα χρόνια λόγω τῆς συστηματικῆς ἐπέκτασης τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας σὲ ὁλόκληρο τὸν χῶρο, δίνουν πληρέστερη εἰκόνα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀρχαίων Αἰγῶν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίκοις χρόνους ὡς τοὺς ἐλληνιστικούς. Ὁ προβληματισμὸς γιὰ τὴ χρονολόγηση ὀρισμένων φάσεων τῆς ὕστατης ἀρχαιότητος (Παλαιοχριστιανικὴ περίοδος) στὸ Δίον, καθὼς καὶ ἡ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα ταύτιση ἐνὸς ἀποσπασματικοῦ εὐρήματος μετὰ ἓνα γνωστὸ ἔργο τοῦ Λυσίππου ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Δημήτριο Παντερμαλῆ, ἦταν τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα νέα στοιχεῖα ἀπὸ τὶς ἔρευνες στὴν περιοχὴ τοῦ Ὀλύμπου.

Νέα δεδομένα προσέφερε ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ κλασικοῦ νεκροταφείου

της Πέλλας (τέλος 5ου-άρχες 4ου αι. π.Χ.) κάτω από τον χώρο της Ἀγορᾶς τῶν ὑστεροκλασικῶν χρόνων. Τὰ ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα τῶν στρωματογραφικῶν ἐρευνῶν σὲ διάφορες ἀποικίες τῆς Χαλκιδικῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ μικρὴ ἀλλὰ πολὺ διδακτικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ καθηγητῆ Μιχάλη Τιβερίου στὴν Τούμπα τῆς Ν. Ἀγχιάλου τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, θὰ διαφωτίσουν ἴσως καλύτερα τοὺς ἐρευνητὲς γιὰ τὴ χρονολόγησι καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεραμεικῆς τῆς Ὑστεροχαλκῆς καὶ Γεωμετρικῆς περιόδου στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία (ἀλήθεια μήπως πλησιάζει ἡ ὥρα ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ συνάντησι γιὰ τὸν ἀποικισμὸ τοῦ Βορείου Αἰγαίου καὶ ἰδιαίτερα τῆς Χαλκιδικῆς;).

Ὁ προβληματισμὸς ἀπὸ τὴν τόσο ἐνδιαφέρουσα πανεπιστημιακὴ ἀνασκαφὴ τῆς Τούμπας Θεσσαλονίκης (ποὺ ἀποτελοῦν μαζὶ μὲ τὸ Δῖον τὰ φυτῶρια ἀνάδειξις τῶν νέων ἀρχαιολόγων), παρουσιάστηκε πληρέστερος φέτος. Ἡ ὄχι ἄγνωστη στοὺς περιηγητὲς τοῦ 19ου αἰ. περιοχὴ Πύδνας-Κίτρους, μὲ τὶς συστηματικὲς ἀνασκαφὲς τῆς τελευταίας δεκαετίας ἔφερε στὸ φῶς πολὺτιμα εὐρήματα, ποὺ συμπληρώνουν τὶς γνώσεις μας γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ὡς τὰ ὕστατα χρόνια τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ συνέχισι τῆς ἀνασκαφῆς στὴν Τράγυλο καὶ στὴν Φάγρητα — ἀποικίες στοὺς πρόποδες τοῦ Παγγαίου — καὶ ἡ παρουσίασι νέων στοιχείων γιὰ τὸν ναὸ στὴν ἀκρόπολι τῆς ἀρχαίας Οἰσύμης, καθὼς καὶ τὰ γόνιμα ἀποτελέσματα τῶν συνεχιζόμενων ἐρευνῶν στὰ Ἄβδηρα, στὴ Μαρώνεια καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Ἐβρου στὴ Θράκη, ὀλοκλήρωσαν τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχαιολογικῆς δραστηριότητος στὴ Βόρεια Ἑλλάδα.

K.X.P.

